

॥ सिरिरागु महला १, घरु दूजा २ ॥

आपे रसीआ आपि रसु आपे रावणहारु ॥
आपे होवै चोलडा आपे सेज भतारु ॥१ ॥
रंगि रता मेरा साहिबु रवि रहिआ भरपूरि ॥१ ॥ रहाउ ॥
आपे माछी मछुली आपे पाणी जालु ॥
आपे जाल मणकडा आपे अंदरि लालु ॥२ ॥
आपे बहुबिधि रंगुला सखीए मेरा लालु ॥
नित रवै सोहागणी देखु हमारा हालु ॥३ ॥
प्रणवै नानकु बेनती तू सरवरु तू हंसु ॥
काउलु तू है कवीआ तू है आपे वेखि विगसु ॥४ ॥२५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २३)

शब्दार्थ : आपे – आपण स्वतः; रसीआ – रसिक; रावणहारु – भोगणारा, रसपान करणारा; होवै – होतो; चोलडा – स्त्री; भतारु – भ्रतार, पती; रंगिरता – रंगात रंगलेला; साहिबु – परमेश्वर; रविरहिआ – रममाण झाला; भरपूरि – पुरेपूर; माछि – कोळी; मछुली – मासोळी; जालु – जाळे; मणकडा – लोखंडी आकडा; लालु – लालूच, अमिष; बहुबिधी – नानाप्रकारे; सखिए – हे सखे; मेरा लालु – माझा प्रियकर; नित रवै – सदैव रममाण होतो; बेनती – विनंती; सरवरु – सरोवर; काउलु – कमळ; कवीआ – कुमुदिनी, फूल; वेखि – पाहून; विगसु – विकसित होते;

भावार्थ : परमात्मा स्वतः रसिक आहे. तोच रस आहे आणि ह्या रसाचा आस्वाद घेणाराही तोच स्वतः आहे. प्रभूच स्त्रीचे सौंदर्य आहे आणि शेजेवरल्या सौंदर्याचा भोग घेणारा भ्रतारही तोच आहे. ॥१॥ माझा स्वामी रंगिला आहे तो सर्वत्र, सर्व रंगात रममाण झाला आहे. तोच कोळी आहे, तोच मासोळी आहे, ॥१॥ रहाउ ॥ पाणीही तोच आहे आणि मासे पकडण्यासाठी पाण्यात टाकलेले जाळेही तोच आहे. मासे पकडण्याचा गळाला लावलेला लोखंडाचा आकडा तोच आहे आणि माशाला फसवण्यासाठी त्या आकड्याला लावलेले आमिषही तोच आहे. ॥२ ॥ हे मैत्रिणीनो ! माझा प्रियकर नानारंगी, नानाढंगी आहे. तो सर्वत्र सर्वरूपात वसलेला आहे. तो प्रेमदिवाण्या सुहागिनीशी सदैव रममाण होतो. ज्यांच्या मनात द्वैतभाव आहे अशांचे मात्र माझ्यासारखे हालच होतात. दुर्दशाच होते. आम्हांला त्याचे दर्शनही घडत नाही. ॥३ ॥ नानक नम्रपणे विनंती करतो, प्रार्थना करतो की, हे प्रभो ! तूच सरोवर आहेस, तूच त्यात विहार करणारा हंस आहेस. तू कमलाचे फूल आहेस. चंद्रमुखी कमळही तूच आहेस. तुला पाहून प्रसन्न होणाराही तूच आहेस. ॥४ ॥२५ ॥

॥ सिरिरागु महला १, घरु ३ ॥

इहु तनु धरती बीजु करमा करो सलिल आपाउ सारिंगपाणी ॥
मनु किरसाणु हरि रिदै जंमाइ लै इउ पावसि पदु निरबाणी ॥१ ॥
काहे गरबसि मूडे माइआ ॥
पित सुतो सगल कालत्र माता तेरे होहि न अंति सखाइआ ॥ रहाउ ॥
बिखै बिकार दुसट किरखा करे इन तजि आतमै होइ धिआई ॥
जपु तपु संजमु होहि जब राखे कमलु बिगसै मधु अस्रमाई ॥२ ॥

खंड १ [६९]

बीस सपताहरो बासरो संग्रहै तीनि खोड़ा नित कालु सारै ॥

दस अठार मै अपरंपरो चीनै कहै नानकु इव एकु तारै ॥३॥२६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २३)

शब्दार्थ : इहू - हे; तनु - शरीर; बीजु - बीज; करमा - कर्म; सलिल अपाउ - पाणी द्या; सारिंग पाणी - शारंगपाणी ईश्वर; किरसाणु - शेतकरी; रिदै - हृदय; जंमाइ - उगवते; इउ - असे; काहे - का; गरबसि - गर्व; मुडे - मूर्खा; माइआ - माया; पित - पिता; सुतो - पुत्र; कालत्र - पत्नी; बिखै बिकार - विषय विकार; दुसट - दुष्ट; किरखा करे - नष्ट करा; आतमै - आत्मा; धिआई - ध्यान करतो; जपु - जप; तपु - तप; संजमु - संयम; आस्रमाई - पाझरतो; बीस - बीस; सपताहरो - सात; बासरो - दिवस; संग्रहै - गोळा करणे; तीनि खोडा - तीन अवस्था (बाल्य, तारुण्य, वृद्धत्व); तिन कालु - तीन काळ (भूत, वर्तमान, भविष्य); कालू - काळ, मृत्यु; सारै - स्मरण कर, आठवण ठेव, दस - चार वेद + सहा शास्त्र दहा; अठार - अठरा पुराणे; अपरंपरो - परमात्मा; चीनै - शोधा; इव एकु - हेच एकमेव; निरबाणी - वासनारहित;

भावार्थ : शरीर हे एक शेत आहे. कर्म हेच बियाणे आहे. ह्या देहरूपी शरीरात कर्मरूपी बियाणे पेरून त्यावर प्रभूनामरूपी जलाचे सिंचन करा. मनरूपी शेतकऱ्याला परमात्म्याच्या साक्षात्काराची शेती करू द्या. ह्याच मार्गाने तू मोक्ष प्राप्त करशील. ॥१॥ हे मूर्ख माणसा ! ह्या मायारूप प्रपंचाचा तू का व्यर्थ गर्व करतोस ? अरे, तुझे हे माता, पिता, पत्नी, पुत्र, तुझा सगळा परिवार ह्यांपैकी कोणीही शेवटी तुझ्याबरोबर येणार नाही. ॥रहाउ॥ विषयविकारांना नष्ट कर. त्यांचा त्याग करून आत्मस्वरूपात निमग्न हो. जप, तप, संयमाने विषयवासनेपासून स्वतःचे रक्षण कर. म्हणजे हृदयात भक्तिरूप कमळ उमलेल. त्यातून प्रभुप्रेमाचा मध झिरपू लागेल. ॥२॥ सर्व सत्तावीस नक्षत्रे, (वर्षभर) तीनही अवस्थांमध्ये (बाल्य, तारुण्य, वार्धक्य) प्रभुनामाचे स्मरण करावे व सदैव मृत्यूची आठवण ठेवावी. दशदिशांत, संपूर्ण सृष्टीत चार वेद, सहा शास्त्रे, अठरा पुराणे, साऱ्या धर्मग्रंथात तो एकच प्रभू परमात्मा आहे असे समजावे. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्माच तुला ह्या भवसागरातून तारून नेईल. ॥३॥२६॥

॥ सिरीरागु महला १, घरु ३ ॥

अमलु करि धरती बीजु सबदो करि सच की आब नित देहि पाणी ॥

होइ किरसाणु ईमानु जंमाइ लै भिसतु दोजकु मूडे एव जाणी ॥१॥

मतु जाणसहि गली पाइआ ॥

माल कै माणै रूप की सोभा इतु बिधी जनमु गवाइआ ॥१॥ रहाउ ॥

ऐब तनि चिकड़ो इहु मनु मीडको कमल की सार नही मूलि पाई ॥

भउरु उसतादु नित भाखिआ बोले किउ बूझै जा नह बुझाई ॥२॥

आखणु सुनणा पउण की बाणी इहु मनु रता माइआ ॥

खसम की नदरि दिलहि पसिंदे जिनी करि एकु धिआइआ ॥३॥

तीह करि रखे पंज करि साथी नाउ सैतानु मतु कटि जाई ॥

नानकु आखै राहि पै चलणा मालु धनु कितकू संजिआही ॥४॥२७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २३)

शब्दार्थ : अमलु – निर्मलकर्म, आचरण; बीजु – बियाणे; सबदो – गुरुचा शब्द, उपदेश, नाम; सच – सत्य; नित – नेहमी; आब – स्वभाव, धर्मनिष्ठा; देहि – दे; किरसाणु – शेतकरी; ईमानु – विश्वास; भिसतु – स्वर्ग; दोजकु – नरक; मुडे – मूर्ख, अडाणी; जाणसहि – ओळख, समज, जाण; गली – बाता; पाइआ – प्राप्त केली; माल – धन; माणै – मान; रुप की सोभा – सौंदर्य, शोभा; इतु बिधी – ह्याप्रकारे; ऐब – दोष; तनि – शरीर; चिकडो – चिखल; मींडको – बेडुक; भउरु – भ्रमर; उसतादु – गुरु; भाखिआ – उपदेश; बोले – बोलणे; किउ – कोण; आखणु – सांगणे; पउण – वारा; जिनी – ज्यांनी; स्वरुम – परमात्मा, धनी; नदरि – कृपादृष्टी; पसिंदे – पसंद, आवडणे; पंच – पाच; नाउ – नाव; संजिआही – संग्रह; जंमाई – एकत्रित कर;

भावार्थ : निर्मल कर्मरूपी जमिनीत (मनात) प्रभुनामाचे बीज पेर व त्यास सदैव सत्यनामाचे जल सिंचन कर. अशा प्रकारे खऱ्या शेतकऱ्याप्रमाणे इमानाने, दृढ श्रद्धेने, धर्मरूपी शेती कर. त्यातून तुला स्वर्ग-नरकाचे ज्ञान प्राप्त होईल. ॥१॥ रहाउ ॥ मानवामधले अवगुण हा चिखल आहे. मानवाचे मन हा बेडूक आहे. हे मन अवगुणात लोळण्यातच आनंद मानते. त्याच चिखलात धर्मरूपी सुंदर-पवित्र कमळाचे फूल उमलते. पण अवगुणात आनंद मानणाऱ्या मनरूपी बेडकास त्याचे मोल काय कळणार ? त्या धर्मरूपी कमळाभोवती गुरुवाणीरूपी भ्रमर रुंजी घालत असतो. पण ज्याला त्याचे ज्ञानच नाही असे बेडूकरूपी मन त्याचा महिमा काय जाणणार ? सदगुरुरूपी भ्रमर बेडूक रूपी मनालाही सदैव उपदेश देत असतो. पण त्याची प्रेमरूपी भाषा बेडकाला किती समजावले तरी समजत नाही. ॥२॥ जे मन मायेच्या रंगात रंगून जाते. त्यास आध्यात्मिक ज्ञानाचे बोल ऐकवणे व्यर्थ आहे. त्या विचारांचे ग्रहण करण्याची त्याची क्षमताच नसते. जे त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याचे ध्यान करतात तेच त्याच्या पसंतीस उतरतात व त्यांच्यावर सदैव प्रभूची कृपादृष्टी होते. ॥३॥ हे काजी ! तू तीस रोजे धरतोस, दररोज पाच वेळा नमाज पढतोस पण आचरण मात्र सैतानाचे आहे. अशामुळे तुझे मायेचे भवपाश तुटणार नाहीत. नानक सांगतात, तुला सर्वकाही इथेच सोडून मरणाच्या मार्गाने जावे लागणार आहे. मग तू एवढी धनसंपत्ती कशासाठी गोळा करतो आहेस ? ॥४॥२७॥

॥ सिरिरागु महला १, घरु ४ ॥

सोई मउला जिनि जगु मउलिआ हरिआ कीआ संसारो ॥
 आब खाकु जिनि बंधि रहाई धनु सिरजणहारो ॥१॥
 मरणा मुला मरणा ॥ भी करतारहु डरणा ॥१॥ रहाउ ॥
 ता तू मुला ता तू काजी जाणहि नामु खुदाई ॥
 जे बुहतेरा पडिआ हेवहि को रहै न भरीऐ पाई ॥२॥
 सोई काजी जिनि आपु तजिआ इकु नामु कीआ आधारो ॥
 है भी होसी जाइ न जासी सचा सिरजणहारो ॥३॥
 पंच बखत निवाज गुजारहि पडिहि कतेब कुराणा ॥
 नानकु आखै गोर सदेई रहिओ पीणा खाणा ॥४॥२८॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २४)

शब्दार्थ : सोई – तोच; मउला – स्वामी, धनी, मालक; जिनी – ज्याने; जगु – जग; मउलिआ – प्रफुल्लित केला; हरिआ – हिरवीगार; आब – पाणी; खाकु – माती; बंधि रहाई – बंधनात राहतात; धनु – धन्य; सिरजणहारो – सृजनकार, उत्पन्न करणारा; मुला – मुल्ला; भी – तरीही; तातू – तेव्हाच; जाणहि – जाणशील,

खंड १ [७१]

समजशील; खुदाई - परमेश्वराचे; बहुतेरा - खूप; पडिआ - शिकलेला, पंडित; होवहि - होऊन; आपु - अहंकार; तजिआ - त्याग केला; किआ - केला; आधार - आधार, है भी - आजही आहे; होसी - पुढेही असेल; जाइ न जासी - सर्वसृष्टी चा नाश झाल्यावरही राहिल; वखत - वेळा; निवाज - नमाज; गुजारहि - वाचले; पडहि - वाचले; कतेब कुराणा - मुसलमानांचे दोन धर्मग्रंथ; आखै - सांगतात; गोर सदेई - मृत्यू बोलवितो; रहिओ - राहून जाते, समाप्त होते;

भावार्थ : ज्या परमेश्वराने जग प्रफुल्लित केले, ही सृष्टी हिरवीगार केली, पाणी, माती सारे काही एकत्र करून ज्याने सृष्टी निर्माण केली तो परमेश्वर धन्य होय ॥१॥ हे मुल्ला, हे काजी ! ह्या जगात जो जो आला तो मरणारच आहे. मरण अटळ आहे. म्हणून परमेश्वराची भीती मनात बाळग. ॥१॥ रहाउ ॥ खुदाच्या, परमेश्वराच्या नामाचे खरे मर्म जर तू जाणले असलेस तरच तू मुल्ला व काजी म्हणवून घेण्यास पात्र आहेस. तू खूप धर्मग्रंथ वाचले असलेस तरी त्याचा काही उपयोग नाही. जेव्हा तुझी घटका भरेल, तेव्हा तुला हे सर्व इथेच सोडून जावे लागणार आहे. ॥२॥ खरा काजी तोच होय ज्याने अहंकाराचा त्याग केला आहे व एकमात्र परमेश्वराच्या नामाचा आश्रय घेतला आहे. त्यास विश्वास असला पाहिजे की तो परमेश्वर पूर्वीही होता, आजही आहे व भविष्यातही असणार आहे. सारी सृष्टी नाश पावली तरी तो सृजनहार कायमच राहणार आहे. ॥३॥ नानक सांगतात, हे काजी, तू पाच वेळा नमाज अदा केलीस, कतेब, कुराण आदी सर्व धर्मग्रंथांचा अभ्यास केलास, तरी जेव्हा मृत्यूचे बोलावणे येईल, तेव्हा हे तुझे सारे कर्मकांड तुला येथेच सोडून जावे लागेल. ॥४॥ २८ ॥

॥ सिरीरागु महला १, घर ४ ॥

एक सुआनु दुइ सुआनी नालि ॥ भलके भउकहि सदा बइआलि ॥
 कूडु छुरा मुठा मुरदारु ॥ धाणक रूपि रहा करतार ॥१॥
 मै पति की पंदि न करणी की कार ॥ हउ बिगडै रूपि रहा बिकराल ॥
 तेरा एक नामु तारे संसारु ॥ मै एका आस एहा आधारु ॥१॥ रहाउ ॥
 मुखि निंदा आखा दिनु राति ॥ परघरु जोही नीच सनाति ।
 कामु क्रोधु तनि वसहि चंडाल ॥ धाणक रूपि रहा करतार ॥२॥
 फाही सुरति मलुकी वेसु ॥ हउ ठगवाड़ा ठगी देसु ।
 खरा सिआणा बहुता भारु ॥ धाणक रूपि रहा करतार ॥३॥
 मै कीता न जाता हरामखोरु ॥ हउ किआ मुहु देसा दुसटु चोरु ।
 नानकु नीचु कहै बीचारु ॥ धाणक रूपि रहा करतार ॥४॥ २९ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २४)

शब्दार्थ : सुआनु - श्वान, कुत्रा; सुआनी - कुत्री; नालि - सह; भलके - नित्य; भउकहि - भुंकतात; बइआलि - भयंकर; कूडु - असत्य, खोटे; मुठा - धोक्याची कमाई; मुरदारु - मुडदा, प्रेत; धाणक - धनुर्धारी; पति - पत, प्रतिष्ठा; पंदि - उपदेश; बिगडै - बिघडलेले, भयानक; बिकराल - विक्राळ; एहा - येथे; आस - आशा; आधारु - आधार; जोहि - पाहतो; नीचसनाति - हलक्या जातीचा; तनि - शरीरात; बसहि - बसली; चंडाल - चांडाळ; फाही - फसवी; मलुकी - राजेशाही वेष; ठगवाड़ा - लबाड लोक; खरा सिआणा - खूप शाहणा; बहुत भारु - मोठा भार; किआ - केला; हरामखोरी - विश्वासघात; न जाना - जाणत नाही; किआ - कसे; बिचारु - विचार;

खंड १ [७२]

भावार्थ : ह्या दुनियेत जन्माला आलेल्या जीवाबरोबर 'लोभ' हा कुत्रा व 'आशा व तृष्णा' ह्या दोन कुत्र्या चालत असतात. जन्मतःच जीवाबरोबर लोभ, आशा, तृष्णा ह्या वासना जन्म घेत असतात. सकाळी उजाडल्यापासून ही कुत्री भुंकत असतात. रात्रंदिवस त्यांचे हे भुंकणे चालूच असते. हे तीन विकार जीवाला अहोरात्र छळत असतात. माझ्या मनात सदैव असत्य, वाईट विचार असतात. लोकांना फसवून पापाची कमाई करण्यातच मला आनंद वाटतो. माझे जिणे शिकाऱ्यासारखे असते. जो सदैव जनावरे मारून मास भक्षण करतो. त्यात आनंद मानतो, हे प्रभू ! मीही असे जीवन जगतो. ॥१॥ प्रभुदरबारी सन्मान प्राप्त होईल असे कोणतेही कर्म मी केले नाही. सन्मान प्राप्त होईल असे कोणतेही कर्म माझ्या हातून घडले नाही. मी एक वाया गेलेला, बिघडलेला, वासनेने वखवखलेला जंगली जीव आहे. पण माझा असा पुरा विश्वास आहे की एकमात्र तुझे नाम मला ह्या भवसागरातून तारून नेईल. तूच माझी आशा, तूच माझा आधार, तूच माझे सर्वस्व. ॥१॥ रहाउ ॥ हे प्रभू ! दिवसा-रात्री माझ्या मुखाने मी सदैव दुसऱ्याची निंदाच करत राहतो. दुसऱ्याचे भले सहन न होणारा मी नीच माणूस आहे. माझ्या मनात कामक्रोधादी चांडाळ ठाण मांडून बसले आहेत. मी एक रानटी शिकारीच बनून गेलो आहे. ॥२॥ वरून सभ्यतेचा बुरखा पांघरला असलो तरी आतून लोकांना फसविण्याची संधी शोधत असतो. वास्तविक मी ठक आहे. साऱ्या दुनियेला ठकवित भटकत असतो. मी स्वतःला फार हुशार, फार शहाणा समजतो पण दिन-प्रतिदिन माझ्या पापाचा भार वाढतच आहे. खरोखरीच मी एक रानटी शिकारीच आहे. ॥३॥ हे परमेश्वर ! तू केलेले उपकार मी पूर्णपणे विसरून गेलो आहे. मी कृतघ्न आहे. मी दुष्ट आहे. मी चोर आहे. आता मला तुला तोंड दाखवायलाही लाज वाटते. नानक सांगतात, नीच कर्म करणारा मी शिकाऱ्यासारखा ह्या जगात वावरत आहे. हे प्रभो ! आता माझा उद्धार करा ! ॥४॥ २९ ॥

॥ सिरीरागुन महला १, घरु ४ ॥

एका सुरति जेते है जीअ ॥ सुरति विहूणा कोड़ न कीअ ॥
जेह सुरति तेहा तिन राहु ॥ लेखा इको आवहु जाहु ॥१॥
काहे जीअ करहि चतुराई ॥ लेवै देवै ढिल न पाई ॥१॥ रहाउ ॥
तेरे जीअ जीआ का तोहि ॥ कित कउ साहिब आवहि रोहि ॥
जे तू साहिब आवहि रोहि ॥ तू ओना का तेरे ओहि ॥२॥
असी बोल विगाड़ विगाड़ह बोल ॥ तू नदरी अंदरि तोलहि तोल ॥
जह करणी तह पूरी मति । करणी बाझहु घटे घटि ॥३॥
प्रणवति नानक गिआनी कैसा होइ ॥ आपु पछाणै बूझै सोइ ॥
गुर परसादि करे बीचारु ॥ सो गिआनी दरगह परवाणु ॥४॥ ३० ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २४)

शब्दार्थ : एका सुरति - एका विचाराने; जेते - जितके; जीअ - जीव; विहूणा - शिवाय; कीअ - केला, घडवला; जेही - जसा; तेहा - तसा; तिन - त्याचा; राहु - मार्ग, रस्ता; देवै - दिले; ढील - सूट; उशीर; तेरे जीए - तुझे जीव; रोहि - राग, रोष; जे - जर; साहिब - मालक, स्वामी; ओना - त्यांचा, त्या जीवांचा; ओहि - तेच; असी - आम्ही; बोल बिगाड़ - बडबड करणारे; विगाड़ह - खराब करणारे, वाईट; नदरी - कृपादृष्टी; तोलहि - न्याय करतोस; जह - जशी; तह - तशी; करणी - कर्म; पूरी - परिपूर्ण; मति - बुद्धी; बाझहु - विना; घटे घटि - तोटाच तोटा; हानीच हानी; प्रणवति - विनंती करतो; आपु - स्वतःस; पछाणे - ओळखणे; बुझै - समजतो; सोइ - त्याला, परमेश्वरास.

खंड १ [७३]

भावार्थ : जन्माला येणाऱ्या प्रत्येक जीवास परमेश्वराने बुद्धी दिली आहे. असा एकही जीव नाही की ज्याला परमेश्वराने बुद्धीच दिली नाही. जशी ज्याची बुद्धी तसा त्याचा मार्ग. प्रत्येकाच्या ललाटी जन्म-मरणाचा लेख लिहिलेला आहे. हे जीवा, तू का निष्कारण चतुराई दाखवतोस ? तुला काय वाटते, की तू परमेश्वरास फसवू शकशील ? तू केलेल्या प्रत्येक कर्माचे योग्य ते फळ देण्यास तो मुळीच चुकत नाही. ॥१॥रहाउ॥ हे परमेश्वरा ! हे सारे जीव तुझेच आहेत आणि तू त्यांचा स्वामी आहेस. मग तू त्यांच्यावर का रागवतोस ? तू त्यांच्यावर कितीही रागवलास तरीही शेवटी ते तुझेच आहेत व तू त्यांचाच आहेस. ॥२॥ आम्ही बोलघेवडी माणसे बोलून सारे बिघडवतो. पण हे प्रभो, तू मात्र आपल्या कृपादृष्टीने त्यांचे योग्य मूल्यमापन करतोस. जेथे सत्कर्म आहे, सदाचार आहे तेथे शुद्धमती आहे. सत्कर्माविना कोणतेही कर्म खोटेच खोटे. ॥३॥ नानक नम्रपणे विचारतात की जीव कसा ज्ञानी होईल ? व पुढे सांगतात की, जो आपल्या मूळ स्वरूपास ओळखतो तो खरा ज्ञानी. जो गुरुकृपेने सत्य ज्ञान प्राप्त करतो असा ज्ञानी प्रभू परमात्म्यास प्रिय होतो. ॥४॥३०॥

॥सिरीरागु महला १, घरु ४॥

तू दरीआउ दाना बीना मै मछुली कैसे अंतु लहा ॥
 जह जह देखा तह तह तू है तुझ ते निकसी फूटि मरा ॥१॥
 न जाणा मेउ न जाणा जाली ॥ जा दुखु लागै, ता तुझै समाली ॥१॥रहाउ॥
 तू भरपूर जानिआ मै दूरि ॥ जो कछु करी सु तेरै हदूरि ॥
 तू देखहि हउ मुकरि पाउ ॥ तेरै कंमि न तेरै नाइ ॥२॥
 जेता देहि तेता हउ खाउ ॥ बिआ दरु नाही कै दरि जाउ ॥
 नानकु एक कहै अरदासि ॥ जीउ पिंडु सभु तेरै पासि ॥३॥
 आपे नेडै दूरि आपे ही आपे मंझि मिआनु ॥
 आपे वेखै सुणे आपे ही कुदरति करे जहानु ॥
 जो तिसु भावै नानका हुकमु सोई परवानु ॥४॥३१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २५)

शब्दार्थ : दरीआउ – दर्या, सागर; दाना – ज्ञाता, जाणणारा; बीना – द्रष्टा, पाहणारा; मछुली – मासा; लहा – समजू; निकसी – दूर होऊन; मेउ – नावाडी; जाली – जाळे; जा – जेव्हा; ता – तेव्हा; समाली – आठवण होते; जानिआ – जाणतोस; कछु – काही; सु – ते; हजुरी – समक्ष; मुकरी – नाकारतो; दुर्लक्ष करतो; तेरे – तुझे; कंमि – कामाचा; नाई – नाम, प्रभूचे नाम; जेता – जितके; तेता – तितके; खाउ – खातो; बिआ – दुसरा; कै – कोणत्या; अरदासि – प्रार्थना; नेडै – जवळ; मंझि – मध्ये; मिआनु – म्यान; वेखै – पाहतो; कुदरति – सत्ता, शक्ती.

भावार्थ : हे परमेश्वरा ! तू अथांग सागर आहेस. तू सर्वज्ञाता आहेस. तू द्रष्टा आहेस. मी ह्या दर्यातली छोटीशी मासळी, तुझा अंत मला लागणे कधीतरी शक्य आहे का ? मी जिकडे जिकडे पाहतो, तिकडे तिकडे सर्वत्र तूच मला दिसतोस. मी तुझ्यापासून क्षणभरही अलग झालो तर तडफडून मरून जाईन. ॥१॥ मी मच्छीमार कोळ्याला ओळखत नाही. त्याच्या जाळ्याला जाणत नाही. जेव्हा केव्हा माझ्यावर संकट येते तेव्हा मी तुझाच धावा करतो. ह्या दुनियेत मोहात पाडणारे अनेक असतात पण मी त्यांचे मायावी रूप ओळखू शकत नाही. जीवाला मोहात फसवणाऱ्या त्यांच्या युक्त्या-प्रयुक्त्या, त्यांचे ते मायाजालही मला समजत नाही आणि जेव्हा त्या मायाजालात फसून माझ्या जीवावर संकट येते, तेव्हा मात्र मला तुझी आठवण येते. ॥१॥रहाउ॥ तू सर्वत्र भरून राहिला आहेस. अगदी माझ्या अंतरातही तूच आहेस.

खंड १ [७४]

पण मी मूढ मात्र तू खूप दूर आहेस असे मानतो. तू सर्वज्ञानी आहेस. मी जे जे काही करतो ते सर्व काही तू जाणतोस. तुझ्यापासून काहीही लपून राहत नाही पण मी मात्र हे नाकारतो. मला वाटते तुला काही कळलेच नाही, तुला काही दिसलेच नाही. तुला आवडेल असे कोणतेच काम मी करत नाही. तुझ्या नामाचा उच्चार सुद्धा करत नाही. ॥२॥ हे परमेश्वरा ! तू जितके मला देतोस तितके मी खातो. मी दुसऱ्या कोणाच्या दारी जाऊ ? कोणाला काय मागू ? सर्व काही देणारा तूच एकमात्र आहेस. तुझ्याशिवाय अन्य कोणीही नाही. नानक म्हणतात, म्हणूनच मी माझे तन-मन सारे तुला अर्पण करतो. ॥३॥ हे प्रभू ! तू जवळ आहेस, दूरही तूच आहेस. सर्वांमध्ये तूच आहेस. तू सर्वव्यापी आहेस, सर्वत्र आहेस. पाहणाराही तूच आहेस, ऐकणाराही तूच आहेस. सर्व सृष्टीचा सृजनकर्ताही तूच आहेस. नानक सांगतात, जे तुला योग्य वाटते, जी आज्ञा तू करशील ती मला शिरसावंद्य आहे. ॥४॥३१॥

॥ सिरिरागु महला १, घरु ४ ॥

कीता कहा करे मनि मानु ॥ देवणहारे कै हथि दानु ॥
 भावै देइ न देई सोइ ॥ कीते कै कहिऐ किआ होइ ॥१॥
 आपे सचु भावै तिसु सचु ॥ अंधा कचा कचु निकचु ॥१॥रहाउ ॥
 जा के रुख बिरख आराउ ॥ जेही धातु तेहा तिन नाउ ॥
 फुलु भाउ फलु लिखिआ पाइ ॥ आपि बीजि आपे ही खाइ ॥२॥
 कची कंध कचा विचि राजु ॥ मति अलूणी फिका सादु ॥
 नानक आणे आवै रासि ॥ विणु नावै नाही साबासि ॥३॥३२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २५)

शब्दार्थ : कीता - केलेले, परमेश्वराने उत्पन्न केलेले; कहा करे - काय करणार ?; मनि - मनात; मानु - अभिमान; देवण हारु - देणारा; हथि - हातात; भावै - वाटले तर; सोइ - तो; कीते - कोणाच्या; कै - काहीही; किआ - काय; होइ - होणार; अंधा - आंधळा, अज्ञानी; कचा - कच्चा, नाशवंत; कचु - कच्चा; निकचु - कच्च्याहून कच्चा; विचि - मध्ये; राजु - गवंडी, निर्माता; रुख - वृक्ष, झाड; बिरख - झाड; आराउ - सुशोभित करतो; जेही - ज्याचा; धातु - स्वभाव; तेहा - त्यांचा; तिन - त्याचे; भाउ - भाव, भावना; फलु - फळ; कची - कच्ची; कंध - भिंत, जीवनमार्ग; कचा - अडाणी; मति - बुद्धी; अलूणी - बेचव, गुणहीन, अळणी; सादु - स्वाद, चव; फिका सुदा - बेचव; आवै - येतो; रासु - प्रफुल्लित, आनंददायी; विणु - विना; नावै - नाम; साबासि - शाबासकी, प्रशंसा, धन्यता.

भावार्थ : परमेश्वराने उत्पन्न केलेला जीव आपल्या मनात कशाचा अहंकार करणार ? हे प्रभो ! सारे काही तुझ्याच हातात आहे. तू दाता आहेस. देणे न देणे, कोणाला काय द्यायचे हे ठरवणाराही तूच आहेस. कोणाच्या सांगण्याने काय होणार ? तूच निर्माण केलेला जीव तुला काय सांगणार ? ॥१॥ तो प्रभू परमात्मा स्वतः सत्य आहे. व त्यास सत्यच आवडते. प्रभूने जन्मास घातलेला जीव आंधळा आहे, अज्ञानी आहे. तो अस्थिर आहे, नश्वर आहे, अपरिपक्व आहे, अपूर्ण आहे. ॥१॥रहाउ ॥ माळी झाडेझुडपे लावतो त्यांची देखभाल करतो, निगा राखतो. त्या झाडाची जी जात असते त्या नावानेच ते ओळखले जाते. तशीच त्यास फुले, फळे लागतात. माणसाची भावना असते तसेच त्याच्याकडून कर्म घडते व तशीच फळे त्यास प्राप्त होतात. सरते शेवटी मनुष्य स्वतःच बी पेरतो व स्वतःच फळे भोगतो. ॥२॥ जर भिंत बांधणारा गवंडी अडाणी असेल तर त्याने बांधलेली भिंतही कच्चीच असते. जीवनाची रचना जर मोहमायेवर आधारित

असेल, तर ते जीवन कधीच स्थिर होणार नाही. जीवाची मती अपुरी आहे त्यामुळे त्याचे जीवनही नीरस असते. मिठाशिवाय जसे भोजन अळणी तसे गुरुकृपेशिवाय जीवन अळणी. नानक सांगतात, ज्याला तो प्रभू परमात्मा नामाचा प्रसाद देईल त्याचे जीवन सफल होईल. नामाशिवाय प्रभूची प्राप्ती होऊच शकत नाही. ॥३॥३२॥

॥ सिरीरागु महला १, घरु ५ ॥

अछल छलाई नह छलै नह घाउ कटारा करि सकै ॥

जिउ साहिबु राखै तिउ रहै इसु लोभी का जीउ टलपलै ॥१॥

बिनु तेल दीवा किउ जलै ॥१॥रहाउ ॥

पोथी पुराण कमाईए ॥ भउ वटी इतु तनि पाईए ॥ सचु बूझणु आणि जलाईए ॥२॥

इहु तेलु दीवा इउ जलै ॥ करि चानणु साहिब तउ मिलै ॥१॥रहाउ ॥

इतु तनि लागै बाणीआ ॥ सुखु होवै सेव कमाणीआ ॥ सभ दुनीआ आवण जाणीआ ॥३॥

विचि दुनीआ सेव कमाईए ॥ ता दरगह बैसणु पाईए ॥

कहु नानक बाह लुडाईए ॥४॥३३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २५)

शब्दार्थ : अछल – (माया) वश न होणारी; छलाई – छळ करणारी; नह – नाही; छलै – फसला; घाउ – घाव, शस्त्राचा वार; कटारा – कट्यार; जिउ – मन; टलपलै – चंचल, अस्थिर; वटी – वात; इतु – ह्या; तनि – शरीर; सचुबुझणु – सत्य जाणणारा; जलाईए – पेटवावे; इहु – हे; इउ – ह्याप्रकारे; चाणनु – प्रकाश; तउ – तेव्हा; बाणीआ – वाणी, गुरुवाणी; कमाणीआ – मिळवतो; आवण – जन्म; जाणिआ – जाणे; विचि – मध्ये; बैसणुपाइए – बसण्यास परवानगी मिळते; ता – त्याला; दरगह – प्रभूचा दरबार; बाह – हात; लुडाईए – हलवत बसतो, बेफिकीर.

भावार्थ : वास्तविक माया काही केल्या नष्ट होत नाही. तिच्यावर कोणत्याही शस्त्राचा उपाय चालत नाही. कोणत्याही उपायाने मायेचे पाश तुटत नाहीत. मायेच्या पाशात बद्ध झालेला जीव सदैव मायेच्या तालावरच नाचत राहतो. खरे तर प्रत्येक जीवाने प्रभू परमात्मा जसे ठेवील तसे राहावे. सदैव प्रभूच्या आज्ञेत राहावे. ॥१॥ बिन तेलाचा दिवा जळेलच कसा? जीवनरूपी दिव्यात गुरुपदेशरूपी तेल नसेल, तर तो जळेलच कसा? ॥१॥रहाउ ॥ धार्मिक ग्रंथातील ज्ञानरूपी तेल, परमेश्वराची भीतिरूपी वात व सत्यरूपी परमेश्वराच्या ज्ञानरूपी ज्योतीने जीवाची जीवनज्योत प्रकाशमान होते. ॥२॥ जर अशा प्रकारे नामरूपी दिवा अंतरात पेटवला, तर जीवन प्रकाशित होईल व तेव्हाच जीवात्म्याचे परमेश्वराशी मिलन होईल. ॥१॥रहाउ ॥ हा मानव देह प्राप्त झाल्यावर सदगुरूचा उपदेश प्राप्त करून तो मनात दृढतापूर्वक धारण केला पाहिजे. गुरूच्या सेवेत निमग्न होऊन राहिले पाहिजे. त्यातच शाश्वत सुख साठवलेले आहे. बाकी सारा संसार नश्वर आहे, जन्ममरणाचा फेरा आहे. ॥३॥ हा नरदेह प्राप्त करून ह्या संसारात आल्यावर जर जीवाने गुरूची सेवा करून त्याचा उपदेश धारण करून त्यास प्रसन्न केले, तर त्यास प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. नानक सांगतात, अशा जीवास परमानंद प्राप्त होतो. ॥४॥३३॥

सिरीरागु महला ३, घरु १

(महला ३ ची गुरू अमरदास जी यांची वाणी)

॥ १ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

ईश्वर एक आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे, सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.

हउ सतिगुरु सेवी आपणा इकमनि इकचिति भाइ ॥
सतिगुरु मनकामना तीरथु है जिस नो देइ बुझाइ ॥
मनचिंदिआ वरु पावणा जो इछै सो फलु पाइ ॥
नाउ धिआईऐ नाउ मंगीऐ नामे सहजि समाइ ॥१ ॥
जिनी गुरुमुखि चाखिआ सहजे रहे समाइ ॥१ ॥रहाउ ॥
मन मेरे हरिरसु चाखु तिख जाइ ॥
जिनी सतिगुरु सेविआ तिनी पाइआ नामु निधानु ॥
अंतरि हरिरसु रवि रहिआ चूका मनि अभिमानु ॥
हिरदै कमलु प्रगासिआ लागा सहजि धिआनु ॥
मनु निरमलु हरि रवि रहिआ पाइआ दरगहि मानु ॥२ ॥
सतिगुरु सेवनि आपणा ते विरले संसारि ॥
हउमै ममता मारि कै हरि राखिआ उरधारि ॥
हउ तिन कै बलिहारणै जिना नामे लगा पिआरु ॥
सेई सुखीए चहु जुगी जिना नामु अखुटु अपारु ॥३ ॥
गुर मिलिऐ नामु पाईऐ चूकै मोह पिआस ॥
हरि सेती मनु रवि रहिआ घर ही माहि उदासु ॥
जिना हरि का सादु आइआ हउ तिन बलिहारै जासु ॥
नानक नदरी पाईऐ सचु नामु गुणतासु ॥४ ॥१ ॥३४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६)

शब्दार्थ : हउ – मी; आपणा – आपल्या; भाइ – प्रेमाने; तीरथु – तीर्थस्थान; जिस नो – ज्याने; बुझाइ – समज, ज्ञान; मनचिंदिआ – मनोवांछित; वरु – वर, बक्षीस; पावणा – मिळाला; जो इछै – जे इच्छिले; सो – ते; फलु – फळ; पाइ – प्राप्त झाले; नाउ – नाम; धिआईऐ – ध्यान करणे; मंगीऐ – मागणे; सहजि – सहज, विनासायास; समाइ – एकरूप होणे; निधानु – खजिना; रवि रहिआ – संचार झाला, सामावला; चुका – दूर झाला, नाहीसा झाला; हिरदै – हृदयात; प्रगासिआ – उमलते; रवि रहिआ – व्यापून राहतो; पाइआ – मिळाले; तिख – तृष्णा; विरले – विरळ, क्वचित; संसारि – संसारात, जगात; उरधारि – हृदयात धारण करतो; बलिहारणै – जीव ओवाळून टाकतो; चहु जुगी – चारही युगांत; जिना – ज्यांचे; अखुटु – कधीही न संपणारा अक्षुण्ण; अपारु – अपार; सेती – बरोबर, सह; घर – प्रपंच; सादु – स्वाद; गुणतासु – गुणसागर, (गुणनिधी)

भावार्थ : मी आपल्या सतगुरूची प्रेमाने, मनोभावे, एकचित्ताने सेवा करतो. सतगुरू हे मनोकामना पूर्ण करणारे असे तीर्थ आहे की ज्याच्यामुळे परमेश्वराचे सत्य ज्ञान प्राप्त होते. त्याचे चिंतन केल्याने मनातील कोणतीही इच्छा पूर्ण होते.

सतगुरूकडून परमात्म्याच्या नामाची मागणी करावी. त्या नामातच सदैव ध्यानमग्न राहावे. त्यातूनच मन सहजावस्थेत लीन होऊन जाते. ॥१॥ ज्या लोकांनी हरिनामामृत प्राशन केले आहे त्यांच्या मनातील मोहमायेची तृष्णा नष्ट होते. ज्या जीवांनी गुरुकृपेने नामामृत प्राशन केले ते सहजावस्थेत स्थिर होतात. ॥१॥ रहाउ ॥ ज्याने सतगुरूची सेवा केली त्यास प्रभुनामरूपी खजिना प्राप्त होतो. त्याच्या अंतरात हरिस स्त्रवू लागतो. त्याच्या मनातील अहंकार नष्ट होतो. त्याच्या हृदयात आत्मज्ञानाचे कमळ विकसित होते व त्याचे सहजध्यान लागते. त्याचे मन निर्मळ होते. वासनारहित होते. त्यास प्रभुदरबारात सन्मान प्राप्त होतो. ॥२॥ पण ह्या जगात सदगुरूची सेवा करणारे विरळेच. गुरूनानक म्हणतात, ज्यांनी अहंकार, माया-ममता नष्ट करून हरीस हृदयी धरले, ज्यांनी नामावर प्रेम केले, नामात जीव गुंतवला, त्यांच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. जो भक्त अक्षुण्ण, अपार अशा नामात लीन होऊन जातो, तो स्थायी आनंद व उल्हास प्राप्त करतो व चारही युगात सुखी होतो. ॥३॥ ज्याला गुरुकृपेने नामाची प्राप्ती होते, तो मोहमायेच्या पिपासेतून मुक्त होतो. त्याचे मन सदैव प्रभूमध्ये लीन होते. मग हाताने कर्म करत असला, तरी त्यापासून तो अलिप्त असतो, अनासक्त राहतो. ज्यांनी प्रभुरसाचा आस्वाद प्राप्त करून घेतला त्यांच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. नानक सांगतात, ते नामाचे भांडार प्रभुकृपेने प्राप्त होते. ॥४॥१॥३४॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

बहु भेख करि भरमाईंए मनि हिरदै कपटु कमाइ ॥
हरि का महलु न पावई मरि विसटा माहि समाइ ॥१॥
मन रे ग्रिह ही माहि उदासु ॥
सचु संजमु करणी सो करे गुरुमुखि होइ परगासु ॥१॥ रहाउ ॥
गुर कै सबदि मनु जीतिआ गति मुकति घरै महि पाइ ॥
हरि का नामु धिआईंए सतसंगति मेलि मिलाइ ॥२॥
जे लख इसतरीआ भोग करहि नवखंड राजु कमाहि ॥
बिनु सतगुर सुखु न पावई फिरि फिरि जोनी पाहि ॥३॥
हरि हारु कंठि जिनी पहिरिआ गुर चरणी चितु लाइ ॥
तिना पिछै रिधि सिधि फिरै ओना तिलु न तमाइ ॥४॥
जो प्रभ भावै सो थींए अवरु न करणा जाइ ॥
जनु नानकु जीवै नामु लै हरि देवहु सहजि सुभाइ ॥५॥२॥३५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६)

शब्दार्थ : बहु – अनेक, विविध; भेख – वेष; भेखिकर – वेष धारण करून; भरमाईंए – भटकतो; ग्रिह – घर, प्रपंच, संसार; संजमु – संयम; जीतिआ – जिंकले; गति – सद्गती; मुकति – मुक्ती; जे – जर; इसतरीआ – स्त्रिया; फिरि फिरि – परत परत; जोनी पाहि – जन्मतो; हारु – हार, माळा; पहिरिआ – घातली, धारण केली; पिछै – मागे; ओना – त्यांना; तिलु – तिळभरही; तमाइ – लालुच; भावै – आवडते, योग्य वाटते; सो – ते; थींए – होते, घडते; अवरु – अन्य; जीवै – जगतो; नामु लै – नामस्मरण करत; देवहु – देतो; सहजि सुभाइ – सहज स्वाभाविक, स्थिरता.

भावार्थ : नाना पंथांचा वेश धारण करून देश-विदेश भटकत राहिलात तरी जर हृदयात कपट असेल, लोकांना लुबाडत असाल, तर अशा करणीने प्रभुदरबारात तर स्थान प्राप्त होणार नाहीच, उलट आयुष्यभर विकारामध्येच फसाल. मेल्यानंतर रौरव नरकाचीच वाट धरावी लागेल. ॥१॥ हे मना ! जो ह्या संसारात कर्म करत असताना मायेपासून विरक्त राहातो, तो गुरूकडून उपदेश प्राप्त करून सत्य व संयमशील आचरण ठेवतो. त्याच्या अंतःकरणात गुरूच्या उपदेशाने ज्ञानाचा प्रकाश पसरतो. ॥१॥ रहाउ ॥ गुरूच्या उपदेशाने मन संयमित झाल्यावर संसारात राहून संसारातील सर्व कर्मे करत राहून ही त्या जीवाला घर बसल्या सतगती व मुक्ती प्राप्त होते. सतपुरुषांच्या संगतीत राहिल्याने मन हरिनामात ध्यानमग्न होते. ॥२॥ भोगासक्त जीवाला लाखो सुंदर स्त्रिया भोगावयास मिळाल्या, तरी त्याची भोगलालसा कमी होत नाही. जरी त्याला नवखंड पृथ्वीचे राज्य प्राप्त झाले, तरी त्याची सत्तापिपासा यत्किंचितही कमी होत नाही. भोगविषय, वासना ही कधीही न संपणारी आग आहे. असा जीव फिरफिरून जन्म-मरणाच्या चक्रात अडकून दुःख प्राप्त करतो. सतगुरूच्या प्राप्तीशिवाय खरे शाश्वत सुख प्राप्त होत नाही. ॥३॥ ज्या जीवाने गुरूचरणी मन समर्पित केले, गळ्यात हरिनामाची माळ घातली, सदैव मुखाने हरिनामाचा जप चालू ठेवला, त्यास ऋद्धी-सिद्धी प्राप्त झाल्या तरीही त्याचे चित्त हरिनामापासून क्षणभरही विचलित होत नाही. ॥४॥ जे प्रभू परमात्म्यास योग्य वाटते तेच होते. कोणाच्या काही करण्याने, काही सांगण्याने काहीही होत नाही. नानक म्हणतात, हे प्रभो ! तुझे नामस्मरण माझ्या ओठी अखंड राहो. हे प्रभो ! तुझे नामस्मरण हाच माझा सहजस्वभाव होऊ दे. ॥५॥ ॥२॥ ॥३५॥

॥ सिरिरागु महला ३, घरु १ ॥

जिस ही की सिरकार है तिस ही का सभु कोइ ॥
 गुरमुखि कार कमावणी सचु घटि परगटु होइ ॥
 अंतरि जिस कै सचु वसै सचे सची सोइ ॥
 सचि मिले से न विछुड़हि तिन निजघरि वासा होइ ॥१॥
 मेरे राम मै हरि बिनु अवरु न कोइ ॥
 सतगुरु सचु प्रभु निरमला सबदि मिलावा होइ ॥१॥ रहाउ ॥
 सबदि मिलै सो मिलि रहै जिस नउ आपे लए मिलाइ ॥
 दूजै भाइ को ना मिलै फिरि फिरि आवै जाइ ॥
 सभ महि इकु वरतदा एको रहिआ समाइ ॥
 जिस नउ आपि दइआलु होइ सो गुरमुखि नामि समाइ ॥२॥
 पड़ि पड़ि पंडित जोतकी वाद करहि बीचारु ॥
 मति बुधि भवी न बुझई अंतरि लोभ विकारु ॥
 लख चउरासीह भरमदे भ्रमि भ्रमि होइ खुआरु ॥
 पूरबि लिखिआ कमावणा कोइ न मेटणहारु ॥३॥
 सतगुर की सेवा गाखड़ी सिरु दीजै आपु गवाइ ॥
 सबदि मिलहि ता हरि मिलै सेवा पवै सभ थाइ ॥
 पारसि परसिए पारसु होइ जोती जोति समाइ ॥
 जिन कउ पूरबि लिखिआ तिन सतगुरु मिलिआ आइ ॥४॥

खंड १ [७९]

मन भुखा भुखा मत करहि मत तू करहि पूकार ॥

लख चउरासीह जिनि सिरी सभसै देइ अधारु ॥

निरभउ सदा दइआलु है सभना करदा सार ॥

नानक गुरुमुखि बुझीऐ पाईऐ मोखदुआरु ॥५॥३॥३६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७)

शब्दार्थ : सिरकार - सरकार, राज्य; तिस - त्याचे; सभु - सर्व; कोइ - काही; कार - कर्म, कार्य; घटि - अंतरात; परगटु होइ - प्रगट होतो; से - ते; निजघरि - स्वगृही; दुजै भाइ - द्वेषभाव, दुजाभाव; वरतदा - व्याप्त; नउ - ज्या वर, ज्याच्यावर, ज्याला; पडि पडि - अधिक वाचल्याने; भवी - भटकंती; जोतकी - ज्योतिषी; वाद - वादविवाद; लख चउरासीह - चौऱ्यांशी लक्ष; भ्रमि भ्रमि - वारंवार, जन्म मृत्यू; पूरबि - पूर्वजन्मी; मेटणहारु - मिटवणे, पुसणे; गाखडी - कठीण, अवघड; सिरु दीजै - समर्पण; आपु - अहंकार; गवाइ - सोडून देणे, नष्ट होणे; मिलहि - मिळते, प्राप्त होते; ता - तेव्हा; पवै - सफल होते; पारसि - परीस; जिन कउ - ज्या कोणाच्या; पूरबि लिखिआ - पूर्वकर्माप्रमाणे लिहिलेले; तिन - त्याला; भुखा - भुकेला; मत करहि - करू नकोस; जिनि - ज्याने; सभसै - सगळ्यांना; देइ - देतो; आधारु - आधार; करदा - करतो; सार - रक्षण; मोखदुआरु - मोक्षाचे दार.

भावार्थ : ज्याच्या हाती राजसत्ता असते त्याच्या आज्ञेत सर्वजण राहतात. पण जे पूर्णपणे गुरूच्या आज्ञेत वागतात, त्याच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतात, त्यांच्या अंतरात सत्यरूप प्रभू परमात्मा प्रगट होतो. ज्याच्या मनात सत्याचा निवास आहे तो सत्याचरणाने सुशोभित होतो. ज्याला एकदा सत्यरूप परमात्म्याची प्राप्ती झाली, त्याला मग त्याचा कधीही वियोग होत नाही. तो आत्मरूपात लीन होतो. ॥१॥ तो प्रभूराम माझा आहे आणि मी त्याच्याहून निराळा नाही असा भाव दृढ होतो. व मग सदगुरूच्या उपदेशाने, नामाच्या माध्यमाने, त्या निर्मल प्रभू परमात्म्याशी मिलाप होतो. ॥१॥ रहाउ ॥ ज्याने गुरुपदेश प्राप्त केला त्याने प्रत्यक्ष प्रभू परमात्माच प्राप्त केला. प्रभू परमात्मा त्यास आपल्यात सामावून घेतो. पण ज्याच्या मनात द्वैतभाव आहे त्यास परमेश्वर प्राप्त होत नाही. त्यास वारंवार जन्म-मरणाच्या चक्रात फिरत राहावे लागते. सर्वांमध्ये, सर्वत्र तो एकमेव प्रभू परमात्मा भरून राहिला आहे. ज्याच्यावर तो प्रभू दया करतो तोच गुरुपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभूनामात सामावून जातो. ॥२॥ विद्वान पंडित नाना ग्रंथ, नाना पोथ्या वाचून परमेश्वराच्या स्वरूपाबद्दल वादविवाद, चर्चा करत बसतात पण त्यांचे मन संसारतून अलग झालेले नसते. त्यामुळे ते प्रभूशी एकरूप होत नाहीत. त्यांच्या मनात लोभादी विकार ठाण मांडून बसलेले असतात. त्यामुळे त्यास चौऱ्यांशी लक्ष योनीतून वारंवार जन्म-मरणाचे भोग भोगावे लागतात. पूर्वकर्माची फळे कोणासही चुकत नाहीत, ती भोगावीच लागतात. ॥३॥ सतगुरूची सेवा ही अवघड गोष्ट आहे. त्यासाठी अहंकाराचा त्याग करावा लागतो व आपले तन, मन, सर्वस्व गुरुचरणी समर्पित करावे लागते. गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते व गुरुसेवेचे सार्थक होते. ज्याप्रमाणे लोखंडाला परिसाचा स्पर्श झाल्याने ते सोने होते, त्याचप्रमाणे सदगुरूच्या भेटीने जीवात्मा परमज्योतीत सामावून जातो. ज्याच्या कर्मलेखात तसे लिहिले असेल त्यास स्वतः सतगुरु येऊन भेटतो. ॥४॥ हे मना तू भौतिक सुखाची वखवख करू नकोस. त्यासाठी आरडाओरडा करू नकोस. ज्याने चौऱ्यांशी लक्ष योनींत हे जीव जन्मास घातले त्याला त्यांची काळजी आहे. कोणास, केव्हा, काय द्यावे हे त्याला बरोबर कळते. सर्व जीवांचा तो एकमात्र आधार आहे. तो निर्भय प्रभू परमात्मा परम दयाळू, परम कृपाळू आहे. तो सर्वांचा संभाळ करतो. नानक सांगतात, जो गुरुमुखी झाला, गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागला त्यास प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान होते. त्याच्यासाठी मोक्षाचे दार उघडले जाते. ॥५॥३॥३६॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

जिनी सुणि कै मंनिआ तिना निजघरि वासु ॥
गुरमती सालाहि सचु हरि पाइआ गुणतासु ॥
सबदि रते से निरमले हउ सद बलिहारै जासु ॥
हिरदै जिन कै हरि वसै तितु घटि है परगासु ॥१ ॥
मन मेरे हरि हरि निरमलु धिआइ ॥
धुरि मसतकि जिन कउ लिखिआ से गुरमुखि रहे लिव लाइ ॥१ ॥ रहाउ ॥
हरि संतहु देखहु नदरि करि निकटि वसै भरपूरि ॥
गुरमति जिनी पछाणिआ से देखहि सदा हदूरि ॥
जिन गुण तिन सद मनि वसै अउगुणवंतिआ दूरि ॥
मनमुख गुण तै बाहरे बिनु नावै मरदे झूरि ॥२ ॥
जिन सबदि गुरू सुणि मंनिआ तिन मनि धिआइआ हरि सोइ ॥
अनदिनु भगती रतिआ मनु तनु निरमलु होइ ॥
कूडा रंगु कसुंभ का बिनसि जास दुखु रोइ ॥
जिसु अंदरि नाम प्रगासु है ओहु सदा सदा थिरु होइ ॥३ ॥
इहु जनमु पदारथु पाइ कै हरिनामु न चेतै लिव लाइ ॥
पगि खिसिए रहणा नही आगै ठउरु न पाइ ॥
ओह वेला हथि न आवई अंति गइआ पछुताइ ॥
जिसु नदरि करे सो उबरै हरि सेती लिव लाइ ॥४ ॥
देखा देखी सभ करे मनमुखि बूझ न पाइ ॥
जिन गुरमुखि हिरदा सुधु है सेव पई तिनु थाइ ॥
हरिगुण गावहि हरि नित पइहि हरिगुण गाइ समाइ ॥
नानक तिन की बाणी सदा सचु है जि नामि रहे लिव लाइ ॥५ ॥४ ॥३७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७)

शब्दार्थ : जिनी - ज्यांना; कउ - कोणी; सुणि - ऐकून; कै मंनिआ - मनन केले, (मान्य केले) स्वीकारले; तिना - त्यांना; गुरमती - गुरुकृपेने; सालाहि - स्मरण केले, स्तुती केली; तितु - त्याच्या; घटि - अंतरात; परगासु - प्रकाशित; धिआइ - ध्यान करतो; धुरि - मूळ स्थान; मसतकि - मस्तक, कपाळ; संतहु - संतजन हो; देखहु - पाहा; निकटी - जवळ; भरपुरि - परमेश्वर; से - ते; हदूरि - समक्ष, समोर, सन्मुख; अगुणवंतिआ - अवगुणी, दुर्गुणी; मनमुख - स्वेच्छाचारी; बाहरे - रहित, शिवाय; तै - पासून; मरदे - मरतो; झूरि - झरून; अनदिनु - अनुदिनी, रात्रंदिवस; भगति - भक्ती; रतिआ - मग्न; कुडा - खोटा, असत्य; कसुंभ - कुसुंभाचे फूल; थिरु - स्थिर; चेतै - चिंतन; लिवलाइ - ध्यानमग्न, ध्यानस्थ होतो; पगि - पाय; पगि खिसिए - पाय काढणे, जाणे; रहणा - राहणे; आगै - पुढे, परलोकात; ठउरु न पाइ - गतन्य प्राप्त करू

खंड १ [८१]

शकत नाही; ओह – ती; वेला – वेळ; हथि – हाती; अंति – शेवटी, मेल्यावर; पछताना – पस्तावा; सेती – सह; देखादेखी – अनुकरण, नकल; सुधु – शुद्ध; सेव – सेवा; गावहि – गातो; नित – नित्य; पडहि – पठण करतो.

भावार्थ : ज्यांनी गुरुपदेश प्राप्त केला, त्याचे मनन केले, त्याप्रमाणे आचरण केले, तो निजधामात प्रभुपरमेश्वराचे दरबारात प्रवेश प्राप्त करतो. गुरूच्या विचाराने चालणारा, प्रभू परमात्म्याच्या यशाचे गुणगान करून त्या गुणसागर प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करतो. जो प्रभुनामाने प्रभूच्या स्तुतीत रत झाला त्या निर्मल व्यक्तीवरून मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो. त्यांच्या हृदयात हरीचा वास असतो. त्यांच्या अंतरातील आत्मज्योत प्रज्वलित होते. ॥१॥ हे मना! तू त्या निर्मल परब्रह्माचा नामजप कर. ज्यांच्या कर्मलेखात तसे लिहिले असेल तेच गुरूद्वारा मार्गदर्शन प्राप्त करून परमात्म्यात विलीन होऊन जातात. ॥१॥ रहाउ ॥ हे संत जनहो! नीट विचार करून पाहा. तो प्रभू परमात्मा तुमच्या अगदी निकट आहे. खरं तर तो सर्वांच्याच जवळ आहे. तो सर्व प्राणिमात्रांच्या अंतरात वसला आहे. जो गुरूने दाखवलेल्या मार्गाने जाऊन प्रभू परमात्म्यास ओळखतो त्यास कळून येते की तो प्रभू परमात्मा त्याच्या समोरच उभा आहे. ज्या जीवांनी आपल्या जीवनात आध्यात्मिक गुण प्राप्त केले त्यांच्या अंतरात प्रभू परमात्मा प्रगट होतो. अवगुणी माणसांपासून तो प्रभू परमात्मा दूर राहतो. जे स्वेच्छाचारी असतात ते अवगुणी असतात. त्यांना प्रभुनामाची प्राप्ती होत नाही. ते वासनेने झुळून मरतात. ॥२॥ ज्यांनी गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे प्रभुनामाचा स्वीकार केला, ते अंतःकरणपूर्वक तनमनाने हरीचे ध्यान करतात व ते प्रतिदिनी हरीभक्तीत रत होतात. त्यांचे तनमन शुद्ध निर्मळ होते. कुसुंबाचे फुल उमलल्यावर फार सुंदर दिसते पण अगदी थोड्याच वेळात त्याचे रंग फिके पडतात. त्याप्रमाणे जे वरकरणी प्रभुप्रेमाचा देखावा करतात, त्यांचे ते ढोंग लवकरच उघडे पडते व ते दुःखी होतात. पण जे खरोखरच प्रभुनामात रंगले, त्यांचा तो प्रभुभक्तीचा रंग सदा स्थिर असतो. स्थायी असतो. ॥३॥ हा मानव जन्म फार दुर्लभ आहे. जन्माला आला पण प्रभुनामाकडे जराही ध्यान दिले नाही असा जीव सदैव मोहमायेत रमून आपले आयुष्य वाया दवडतो. जसजसे दिवस जातात तसतसे आयुष्य संपत जाते व शेवटी ह्या जगातून जावे लागते. दुर्लभ नरदेह प्राप्त होऊनही जन्म वाया जातो. निघून गेलेली वेळ परत येत नाही. म्हणून त्याच्यावर अंती दुःख करीत बसण्याची पाळी येते. ज्याच्यावर प्रभुकृपा झाली तो प्रभुरूपात लीन होतो. त्याचा उद्धार होतो. त्याच्या मानव जन्माचे सार्थक होते. ॥४॥ स्वेच्छाचारी जीव दुसऱ्याचे पाहून त्याप्रमाणे वागतो. त्याला काहीही ज्ञान नसते. जो गुरुपदेशाप्रमाणे वागतो, त्याचे हृदय शुद्ध होते. त्याने केलेली प्रभुसेवा, भजन, जप, नामस्मरण सर्व सफल होते. जो सदैव हरीचे गुण गातो, जो सदैव हरी यशाची गाथा वाचतो, तो हरीमध्ये एकरूप होतो. हरिरूपात मिळून जातो. नानक म्हणतात, जो प्रभुनामाशी एकरूप होतो अशा हरिभक्ताची वाचा सदैव सत्य असते. ॥५॥ ॥४॥ ॥३७॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

जिनी इकमनि नामु धिआइआ गुरमती वीचारि ॥
 तिन के मुख सद उजले तितु सचै दरबारि ॥
 ओइ अंघ्रितु पीवहि सदा सदा सचै नामि पिआरि ॥१॥
 भाई रे गुरमुखि सदा पति होइ ॥
 हरि हरि सदा धिआईए मलु हउमै कढै धोइ ॥१॥ रहाउ ॥
 मनमुख नामु न जाणनी विणु नावै पति जाइ ॥
 सबदै सादु न आइओ लागे दूजै भाइ ॥

विसटा के कीड़े पवहि विचि विसटा से विसटा माहि समाइ ॥२॥
 तिन का जनमु सफलु है जो चलहि सतगुर भाइ ॥
 कुलु उधारहि आपणा धनु जणेदी माइ ॥
 हरि हरि नामु धिआईए जिस नउ किरपा करे रजाइ ॥३॥
 जिनी गुरमुखि नामु धिआइआ विचहु आपु गवाइ ॥
 ओइ अंदरहु बाहरहु निरमले सचे सचि समाइ ॥
 नानक आए से परवाणु हहि जिन गुरमती हरि धिआइ ॥४॥५॥३८॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८)

शब्दार्थ : इकमनि – एकाग्र चित्ताने; गुरमती – गुरुच्या सांगण्याप्रमाणे; विचारी – विचार करतो; उजले – उज्वल होते, उजळते; तितु – त्या दरबारी; ओइ – तो, तोच; पिवहि – पितो, प्राशन करतो; सचै नामि – सत्यरूपी परमेश्वराचे नाम; पिआरि – प्रेम, प्रिय; कढे धोइ – धुऊन काढतो; जाणनी – जाणतो; विणु नावै – नामाशिवाय; सादु – स्वाद; न आइओ – येत नाही; दुजै भाइ – दुजा भाव, द्वैत; विसटा – विष्ठा, घाण; कुलु – कुल; उधारहि – उद्धार करतो; आपणा – आपले; जणेदी – जन्मदात्री; जिस नउ – ज्याला, ज्याच्या; किरपा – कृपा; रजाइ – आज्ञा देणारा; अंदरहु – आतून; बाहरहु – बाहेरून.

भावार्थ : ज्याने गुरुच्या सांगण्याप्रमाणे एकचित्त होऊन प्रभुनामाचे ध्यान केले, त्याचे मुख प्रभुदरबारात उज्वल होते. तो नेहमी सत्यरूप परमेश्वराच्या नामावर प्रेम करतो व प्रभुकृपेचे अमृत प्राशन करतो. ॥१॥ हे बंधू! ज्याने गुरुपदेश प्राप्त केला तो सदैव प्रभू दरबारात सन्मान प्राप्त करतो. प्रभुनामाचा सदैव जप केल्याने मनातील अहंकाररूपी मळ नष्ट होतो. ॥१॥ रहाउ ॥ स्वेच्छाचारी जीवाला नामरहस्य कधीच समजत नाही व नामाचे रहस्य न जाणल्यामुळे प्रभुदरबारात सन्मान प्राप्त होत नाही. ज्यांना गुरुच्या शब्दाची आवड निर्माण झाली नाही व ज्यांना द्वैताचीच गोडी लागली, ते खरोखरच विष्टेत वळवळणारे किडेच होत. त्यांना त्यातच आनंद वाटतो. ॥२॥ ज्यांना गुरुवचनाची गोडी लागली व जे त्या प्रमाणे आचरण करतात त्यांचेच जीवन सफल होते. ते आपल्याबरोबर आपल्या कुलाचाही उद्धार करतात. अशा सद्भक्तांची माताही धन्य आहे. म्हणून 'हरी-हरी' असा अखंड जप करा. पण असे करणे त्याच जीवांना शक्य होते की ज्यांच्यावर प्रभू परमात्म्याची विशेष कृपा होते. ॥३॥ ज्या जीवांनी गुरुपदेशानुसार प्रभू परमात्म्याचे ध्यान केले, त्यांच्या मनातील अहंकार नष्ट होतो. ते अंतरबाह्य निर्मळ होऊन, पवित्र होऊन परम सत्याशी, त्या प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतात. नानक सांगतात, ह्या जगात जन्मास आलेल्या जीवांपैकी ज्यांनी ज्यांनी सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे हरीचे ध्यान केले त्याच जीवांचा तो प्रभू परमात्मा स्वीकार करतो व त्यांनाच आपल्याजवळ स्थान देतो. ॥४॥५॥३८॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

हरि भगता हरिधनु रासि है गुर पूछि करहि वापारु ॥
 हरिनामु सलाहनि सदा सदा वखरु हरिनामु अधारु ॥
 गुरि पूरै हरिनामु द्रिडाइआ हरि भगता अतुटु भंडारु ॥१॥
 भाईरै इसु मन कउ समझाइ ॥
 ए मन आलसु किआ करहि गुरमुखि नामु धिआइ ॥१॥ रहाउ ॥

खंड १ [८३]

हरि भगति हरि का पिआरु है जे गुरुमुखि करे बीचारु ॥
 पारखंडि भगति न होवई दुबिधा बोलु खुआरु ॥
 सो जनु रलाइआ ना रलै जिसु अंतरि बिबेक बीचारु ॥२ ॥
 सो सेवकु हरि आखीए जो हरि राखै उरि धारि ॥
 मनु तनु सउपे आगै धरे हउमै विचहु मारि ॥
 धनु गुरुमुखि सो परवाणु है जि कदे न आवै हारि ॥३ ॥
 करमि मिलै ता पाईए विणु करमै पाइआ न जाइ ॥
 लख चउरासीह तरसदे जिसु मेले सो मिलै हरि आइ ॥
 नानक गुरुमुखि हरि पाइआ सदा हरिनामि समाइ ॥४ ॥६ ॥३९ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८)

शब्दार्थ : भगता - भक्त; रासि - पुंजी, भांडवल; पूछि - विचारून, सल्ला घेऊन; वखरु - व्यापार, सौदा; सलाहनि - स्तुती; वापारु - व्यापार; अधारु - आधार; द्विडाइआ - दृढ केले; अतुटु - न संपणारे, अक्षय; इसु - हे; कउ - ला; मन कउ - मनाला; गुरुमुखि - गुरुद्वारा, गुरुकृपेने; बीचारु - विचार, जे - जर; न होवई - होत नाही; पारखंडि - दंभ, खोटेपणा; दुबिधा - द्विधा, विचलित; बोलू - बोल; खुआरु - अपमानित; रलाइआ - मेळ बसणे; ना रलै - वेगळे; जिसु - ज्याच्या; अंतरि - अंतरात, मनात; बिबेक - विवेक; आखीए - म्हणावे; धारि - धारण केले; सउपे - सोपवले; हउमे - अहंकार; विचहु - अंतःकरणातून; धनु - धन्य; परवाणु - मंजूर; जी - जो; कदे - केव्हाही; न आवै हारि - हार होत नाही, मिलै - प्राप्त होते, मिळते; ता - तेव्हा; पाईए - प्राप्त होते; विणु - विना; लख चउरासीह - चौऱ्यांयशी लाख योनी; तरसदे - व्याकुळ होणे.

भावार्थ : हरिभक्ताजवळ हरिनाम हेच धन असते. तेच त्याच्याजवळचे भांडवल असते. गुरुच्या सांगण्याप्रमाणे तो त्याचा योग्य उपयोग करून आपला जीवनरूपी व्यापार चालवत असतो. तो सदैव प्रभु परमात्म्याची स्तुतिस्तवने गात असतो. त्याच्या भजनात रममाण झालेला असतो. हरिनाम हाच त्याच्या जीवनाचा एकमेव आधार असतो. गुरुकृपेने हरिनामाचे अक्षय भांडार, कधीही न संपणारे भांडवल त्याला प्राप्त झालेले असते. प्रभुनामावर त्याची दृढ श्रद्धा असते. ते हरिनाम त्याने आपल्या हृदयात दृढ धरून ठेवलेले असते. ॥१ ॥ हे बंधू ! तू तुझ्या मनाला नीट समजाव ! का व्यर्थ आळसात आयुष्य फुकट घालवतोस ? गुरुमुखी होऊन गुरुने केलेल्या मार्गदर्शनाप्रमाणे प्रभू परमात्म्याच्या नामाचे ध्यान कर. ॥१ ॥ रहाउ ॥ गुरुच्या उपदेशानुसार, त्याच्या मार्गदर्शानुसार विचारपूर्वक प्रभू परमात्म्यावर प्रेम करणे ह्यालाच हरिभक्ती म्हणतात व जो असे करतो तोच प्रभूच्या प्रेमास पात्र होतो. दंभाचरण, दिखाऊपणा, ढोंगीपणाने खरी हरि-भक्ती प्राप्त होत नाही. मनात द्वैतभाव ठेवून बोललेले बोल हे माणसास अपमानित करतात. दुःखी करतात. त्यातून त्यास प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. ज्या भक्ताच्या अंतःकरणात सत्य-असत्य, नित्य-अनित्य, हा विवेकभाव जागृत आहे, जो विचारपूर्वक प्रभूची भक्ती करतो. तो जगात वागताना इतर सर्वांपेक्षा वेगळा ओळखू येतो. त्याचे वेगळेपण दिसून येते ॥२ ॥ ज्याने त्या प्रभू परमात्म्यास आपल्या हृदयात घट्ट धरून ठेवले आहे, जो आपल्या मनास प्रभूपासून क्षणभरही विचलित होऊ देत नाही, तोच खरा हरिभक्त जाणावा. ज्याने आपल्या मनातील अहंकार पूर्णपणे नष्ट केलेला असतो, त्याने आपले तन, मन सारे जीवन प्रभू परमात्म्याचे चरणी समर्पित केलेले असते. गुरुने दाखवलेल्या मार्गावरून चालणारा असा हा भक्त खरोखर धन्य होय. त्याला प्रभू परमात्म्याच्या घरी प्रवेश प्राप्त होतो. तो जीवनात कधीच पराभूत होत

नाही. ॥३॥ ज्याच्या भाग्यात असेल, ज्याने तसे कर्म केले असेल त्यासच प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. ज्याच्या भाग्यात नसेल, ज्याच्या कर्मात नसेल, त्यास तो कदापिही प्राप्त होत नाही. चौऱ्याऐंशी लक्ष योनीत भटकणारे सारे जीव प्रभुप्राप्तीसाठी तडफडत असतात. पण फक्त तेच जीव प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करतात, ज्यांच्यावर स्वयं प्रभू परमात्मा कृपा करतो. म्हणून नानक सांगतात, जो भक्त गुरुमुख होऊन गुरूच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे हरिभक्ती करतो त्यास प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो व अंती तो प्रभुरूपात विलीन होतो. ॥४॥६॥३९॥

॥सिरीरागु महला ३॥

सुख सागरु हरिनामु है गुरुमुखि पाइआ जाइ ॥
 अनदिनु नामु धिआईऐ सहजे नामि समाइ ॥
 अंदरु रचै हरि सच सिउ रसना हरिगुण गाइ ॥१॥
 भाई रे जगु दुखीआ दूजै भाइ ॥
 गुर सरणाई सुखु लहहि अनदिनु नामु धिआइ ॥१॥ रहाउ ॥
 साचै मैलु न लागई मनु निरमलु हरि धिआइ ॥
 गुरुमुखि सबदु पछाणीऐ हरि अंप्रित नामि समाइ ॥
 गुर गिआनु प्रचंडु बलाइआ अगिआनु अंधेरा जाइ ॥२॥
 मनमुख मैले मलु भरे हउमै त्रिसना विकारु ॥
 बिनु सबदै मैलु न उतरै मरि जंमहि होइ खुआरु ॥
 धातुरबाजी पलचि रहे ना उरवारु न पारु ॥३॥
 गुरुमुखि जप तप संजमी हरि कै नामि पिआरु ॥
 गुरुमुखि सदा धिआईऐ एकु नामु करतारु ॥
 नानक नामु धिआईऐ सभना जीआ का आधारु ॥४॥७॥४०॥ (श्री. गु. प्रं. सा. २९)

शब्दार्थ : सुख सागरु - सुखाचा सागर; पाइआ जाई - प्राप्त होतो; अनदिनु - दररोज; अहनिश सहजे - सहजपणे, आपोआप, स्वाभाविकपणे; अंदरु - अंतःकरणात; रचै - धारण करणे; सिउ - बरोबर; दुखीआ - दुःखी, दुजै - द्वैतभाव, सरणाई - शरण गेल्याने; लहहि - प्राप्त करतो; साचे - सत्य; मैलु - मळ; सबदु - शब्दाने, उपदेशाने; पछाणीऐ - जाणतो, ओळखतो; गिआनु - ज्ञान, प्रचंडु - प्रचंड; बलाइआ - प्रकाश केला; अगिआनु - अज्ञान; मनमुख - स्वेच्छाचारी; मैले - मलिन; हउमै - अहंकार; त्रिसना - तृष्णा, हाव; विकारु - विषय, विकार; न उतरै - निघत नाही, धुतला जात नाही; धातुरबाजी - छल कपट, नश्वर खेळ; पलचि - चिकटून राहतो; ना उरवारु न पारु - ना आर ना पार; संजमी - संयमी; करतारु - कर्ता; सभना - सगळ्या; जीआ - जीव; आधारु - आधार ॥४॥

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचे नाम हा सर्व सुखाचा सागर आहे. गुरुमार्गी चालून गुरूच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे जीवन जगणाऱ्या भक्तासच त्याची प्राप्ती होते. जो भक्त सदासर्वदा हरिनामाचे स्मरण करतो, तो अगदी स्वाभाविकपणे, सहजपणे प्रभुनामाशी एकरूप होऊन जातो. तो आपल्या अंतःकरणात प्रभू परमात्म्यास धारण करतो व त्याच्या मुखाने सतत हरीचे गुणगान होते. ॥१॥ हे बंधू! ह्या जगातील सर्व दुःखांचे मूळ द्वैतभाव आहे. जीवात्मा व परमात्मा हे वेगळे आहेत असे मानणे, हा

द्वैत भाव. हेच सर्व दुःखाचे मूळ आहे. सदगुरूला शरण गेल्याने सुखाची प्राप्ती होते व भक्त सदैव हरिनामाच्या ध्यानात निमग्न होऊन जातो. ॥१॥ रहाउ ॥ सदगुरूच्या सान्निध्यात राहणारा भक्त कधीच मलिन होत नाही. सत्यस्वरूप परमेश्वराचे ध्यान केल्याने भक्ताचे मन निर्मल होते. सतगुरूच्या उपदेशाने शब्दरूप परमात्म्याची ओळख होते. ज्ञान प्राप्त होते आणि भक्त प्रभू परमात्म्याच्या अमृतनामात सामावून जातो. गुरु द्वारा प्राप्त झालेले ज्ञान हा प्रकाशाचा असा प्रचंड स्रोत आहे, की ज्यामुळे अज्ञान-अंधकाराचा समूळ नाश होतो. ॥२॥ जो मन मानेल तसे वागणारा आहे, स्वेच्छाचारी आहे, त्याचे मन विषयविकारांनी मलिन झालेले असते. त्याच्या मनात सदैव अहंकार, भौतिक सुखाची वखवख व विषय विकार थैमान घालत असतात. शब्दरूप प्रभू परमात्म्याच्या प्राप्तीशिवाय मनातील हा मळ नष्ट होत नाही व जीव ह्या जन्म-मरणाच्या फेऱ्यात अडकून पडतो. ह्या जगाच्या नश्वर गोष्टीत अडकलेल्या जीवास ना भौतिक सुखाची प्राप्ती होते, ना पारलौकिक सुखाची प्राप्ती. ॥३॥ जो गुरुमुखी झाला त्याचे जीवन जप, तप, संयम यांनी परिपूर्ण झालेले असते. त्याच्या मनात हरिनामाबद्दल प्रेम उत्पन्न झालेले असते. तो सदैव त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याच्या ध्यानात निमग्न होऊन जातो. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या नामाचे ध्यान कर तोच सर्व जीवांचा एकमात्र आधार आहे. ॥४॥७॥४०॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

मनमुखु मोहि विआपिआ बैरागु उदासी न होइ ॥
 सबदु न चीनै सदा दुखु हरि दरगहि पति खोइ ॥
 हउमै गुरुमुखि खोईऐ नामि रते सुखु होइ ॥१॥
 मेरे मन अहिनिंसि पूरि रही नित आसा ॥
 सतगुरु सेवि मोहु परजलै घर ही माहि उदासा ॥१॥ रहाउ ॥
 गुरुमुखि करम कमावै बिगसै हरि बैरागु अनंदु ॥
 अहिनिंसि भगति करे दिनु राती हउमै मारि निचंदु ॥
 वडै भागि सतिसंगत पाई हरि पाइआ सहजि अनंदु ॥२॥
 सो साधू बैरागी सोई हिरदै नामु वसाए ॥
 अंतरि लागि न तामसु मूले विचहु आपु गवाए ॥
 नामु निधानु सतगुरू दिखालिआ हरिरसु पीआ अघाए ॥३॥
 जिनि किनै पाइआ साधसंगती पूरै भागि बैरागि ॥
 मनमुख फिरहि न जाणहि सतगुर हउमै अंदरि लागि ॥
 नानक सबदि रते हरिनामि रंगाए बिनु भै केही लागि ॥४॥८॥४१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९)

शब्दार्थ : मोहि - मोहाने; विआपिआ - व्यापल्याने, अडकल्याने; चिनै - जाणतो; दरगहि - प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात, पति - पत प्रतिष्ठा, सन्मान; खोई - घालवतो; अहिनिंसि - अहोरात्र; परजलै - पूर्णपणे जळून जाणे; घर - प्रपंच, संसार; करम कमावै - कर्माने प्राप्त होते; बिगसै - विकास पावणे; निचंदु - निश्चित, चिंतारहित; वडै - मोठा; भागि - भाग्यवान; सहजी - सहजपणे, स्वाभाविकपणे; सो - तो; सोई - तोच; बसाए - धारण करतो; तामसु - तामसी वृत्ती; विचहु - मधून; दिखालिआ - दाखवले; पिआ - पिऊन; अघाए - तृप्त झाला.

भावार्थ : स्वेच्छाचारी व्यक्ती, मनाला वाटेल तसे वागणारा माणूस सदैव मोहमायेने व्यापलेला असतो. त्याच्या मनात वैराग्याचे विचारही निर्माण होत नाहीत. तो कधीही ह्या नश्वर दुनियादारीपासून विरक्त होत नाही. त्याला प्रभुनामाची, शब्दब्रह्माची जाणच नसते. त्यामुळे तो सदैव दुःख भोगतो व प्रभू परमात्म्याच्या दरबारातील आपली प्रतिष्ठा घालवून बसतो. सतगुरूच्या उपदेशाने, त्याने केलेल्या मार्गदर्शनाप्रमाणे चालल्यानेच अहंकार नष्ट होतो व प्रभुनामात तल्लीन झाल्यानेच खऱ्या सुखाची प्राप्ती होते. ॥१॥ हे माझे मन, सदैव भवसुखाच्या तृष्णेने वखवखलेले असते. पण सतगुरूच्या सेवेने मोहाचा नाश होतो. मग असा भक्त घरात राहून, प्रपंचात राहून सर्व भौतिक सुखाप्रत उदास होतो व वैराग्याचा आनंद उपभोगतो. ॥१॥ रहाउ ॥ गुरुमुख, जो गुरू उपदेशाप्रमाणे कर्म करतो, त्याच्या हृदयात प्रभुप्रेम विकसित होते. तो संसारात राहूनही कर्माद्वारे वैराग्य उपभोगतो. असा भक्त सदैव दिवस-रात्र प्रभुभक्तीत निमग्न झाल्याने अहंकाराला नष्ट करून निश्चित होतो. महत् भाग्याने संत सज्जनांची संगत प्राप्त होते. त्या संतसंगतीने परमेश्वराची प्राप्ती होते व सहजपणे शाश्वत आनंदाची प्राप्ती होते. ॥२॥ तोच खरा साधू, तोच खरा विरक्त की ज्याच्या अंतःकरणात सदैव प्रभुनामाचा वास आहे. त्याच्या अंतःकरणात तमाचा लवलेशही नसतो व त्याच्यातील अहंभाव पूर्णपणे नष्ट झालेला असतो. अशा व्यक्तीस सतगुरूकृपेने प्रभुनामाचे भांडार प्राप्त होते व तो प्रभुनामरूपी अमृताचे प्राशन करून तृप्त होतो. ॥३॥ साधू-संतांच्या संगतीने परमभाग्यानेच एखाद्यास असा हा अनासक्त कर्मयोग साध्य होतो. तो संसारात राहूनही पूर्ण विरक्त असतो. स्वेच्छाचारी जीव मात्र परमेश्वर प्राप्तीसाठी इकडे-तिकडे चहूकडे हिंडूनही त्याच्या अंतरात अहंभाव सतत धगधगत असल्याने त्यास प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होत नाही. नानक सांगतात, जो शब्दब्रह्मात रंगला तो हरिनामात पूर्णपणे रंगून जातो. पण प्रभू परमात्म्याविषयी आदरयुक्त भीती नसेल तर ते शक्य नाही. ॥४॥ ८ ॥ ४१ ॥

॥ सिरिरागु महला ३ ॥

घर ही सउदा पाईए अंतरि सभ वथु होइ ॥
 खिनु खिनु नामु समालीए गुरमुखि पावै कोइ ॥
 नामु निधानु अखुटु है वडभागि परापति होइ ॥१॥
 मेरे मन तजि निंदा हउमै अहंकारु ॥
 हरि जीउ सदा धिआइ तू गुरमुखि एकंकारु ॥१॥ रहाउ ॥
 गुरमुखा के मुख उजले गुरसबदी बीचारि ॥
 हलति पलति सुखु पाइदे जपि जपि रिदै मुरारि ॥
 घर ही विचि महलु पाइआ गुरसबदी वीचारि ॥२॥
 सतगुर ते जो मुह फेरहि मथे तिन काले ॥
 अनदिनु दुख कमावदे नित जोहे जमजाले ॥
 सुपनै सुखु न देखनी बहु चिंता परजाले ॥३॥
 सभना का दाता एकु है आपे बखस करेइ ॥
 कहणा किछू न जावई जिसु भावै तिसु देइ ॥
 नानक, गुरमुखि पाईए आपे जाणै सोइ ॥४॥ ११ ॥ ४२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९)

शब्दार्थ : सउदा - सौदा; सभ - सर्व; वथु - वस्तु; खिनु - क्षण; समालीए - स्मरण करा; पावै - प्राप्त करतात; कोइ - कोणी एखादा; निधानु - भांडार, खजिना; अखुटु - अक्षय, कधीही न संपणारा;

वडभागि – महाभाग्य; परापति – प्राप्त; तजि – त्यागून, सोडून; हउमै – अहंभाव; अहंकारु – अहंकार; एकंकारु – एकमात्र प्रभू; हलति पलति – इहलोकी व परलोकी; पाइदे – प्राप्त करतात; घर ही विचि – घरातच, घरबसल्या; महलु – परमेश्वराचे निवासस्थान; गुरसबदी – गुरूच्या उपदेशाने; मुह फेरहि – तोंड फिरवतो, दुर्लक्ष करतो; अनदिनु – प्रत्येक दिवशी; कमावदे – कमावतो, लाभ घेतो; जोहे – पाहतो; जमजाले – यमाचे जाळे; सुपनै – स्वप्नात; परजाले – पूर्णपणे जाळून टाकतो; सभना – सर्वांचा; एकु – एकमात्र परमेश्वर; आपे – परमेश्वर स्वतः बखस करेइ – अनुग्रह करतो; कहणा – सांगणे; जिसु – जो; भावै – आवडतो; तिसु – तो, त्याला; देइ – देतो.

भावार्थ : प्रभुनामरूपी माल प्रत्येक व्यक्तीच्या अंतरातच आहे. परमेश्वर मानवाचे अंतरातच आहे. पण माणसास हे कळत नाही. जो गुरुमुखी होतो, त्यालाच हे ज्ञान प्राप्त होते. पण त्यासाठी क्षणोक्षणी त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे लागते. वास्तविक प्रभुनामाचे अक्षय भांडार, जे आपल्या अंतरातच आहे, ते गुरुपदेशाने क्वचितच एखाद्यास प्राप्त होते. ॥१॥ हे मना ! तू तुझ्या मनातील निंदा, गर्व, अहंकार आदी दुर्गुण, दुर्विचार टाकून दे आणि शुद्धमनाने गुरूच्या उपदेशानुसार त्या प्रभू परमेश्वराचे, त्या एक ओंकाराचे ध्यान कर. ॥१॥ जो जीव गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे प्रभुप्राप्तीचा विचार करतो, मनन, चिंतन करतो त्याचे मुख उज्वल होते. जो सदैव हृदयात त्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो, तो इहलोकात व परलोकात दोन्हीकडे सुख प्राप्त करतो. गुरुपदेशाप्रमाणे चालल्यामुळे अशा जीवास ह्याच जन्मी प्रभुप्राप्ती होते. ॥२॥ जो सतगुरूच्या उपदेशाकडे पाठ फिरवतो, त्याच्या विपरीत वागतो, त्याचे मुख कलंकित होते. तो सदैव, विषयविकारात बुडून जातो. तो सदैव दुःखीच होतो. यमाचे दूत त्याचे भोवती घिरट्या घालत फिरत असतात. तो सदैव चिंतेत जळत असतो. स्वप्नातही त्याला सुख प्राप्त होत नाही. ॥३॥ सर्व जीवांचा संभाळ करणारा दाता तो एकमेव प्रभू, अकाल पुरुष आहे. तो सर्वांवर कृपा करतो. त्याला काहीही सांगण्याची, मागण्याची गरजच नसते. तो ज्याला जे योग्य ते देत असतो. नानक सांगतात, गुरुमुखी होऊन, गुरू-उपदेशाप्रमाणे वागून तुम्ही परमेश्वरी कृपा प्राप्त करू शकता. अशा भक्तास प्रभू परमात्म्याचे सत्यस्वरूप आपोआप समजते. ॥४॥१॥४२॥

॥ सिरिरागु महला ३ ॥

सचा साहिबु सेवीऐ सचु वडिआई देइ ॥
 गुरुपरसादी मनि वसै हउमे दूरि करेइ ॥
 इहु मनु धावतु ता रहै जा आपे नदरि करेइ ॥१॥
 भाईरे गुरुमुखि हरिनामु धिआइ ॥
 नामु निधानु सद मनि वसै महली पावै थाउ ॥१॥ रहाउ ॥
 मनमुख मनु तनु अंधु है तिस नउ ठउर न ठाउ ॥
 बहु जोनी भउदा फिरै जिउ सुजै घरि काउ ॥
 गुरमती घटि चानणा सबदि मिलै हरिनाउ ॥२॥
 त्रै गुण बिखिआ अंधु है माइआ मोह गुबार ॥
 लोभी मन कउ सेवदे पडि वेदा करै पूकार ॥
 बिखिआ अंदरि पचि मुए ना उरवारु न पारु ॥३॥

माइआ मोहि विसारिआ जगत पिता प्रतिपालि ॥

बाइहु गुरु अचेतु है सभ बधी जमकालि ॥

नानक गुरमति उबरे सचा नामु समालि ॥४॥१०॥४३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०)

शब्दार्थ : सचा - सत्य; साहिबु - परमेश्वर; सेविए - सेवा करा; वडिआई - मोठेपणा; वसै - बसतो; गुरुपरसादी - गुरु कृपेने; इहु - हे; धावतु - धावते; जा - ते; रहे - स्थिर होते; जा - जेव्हा; नदरि करेइ - कृपा दृष्टी केल्याने; महली - परमेश्वराच्या दरबारी; पावै - प्राप्त होते; थाउ - स्थान; तिस - त्याला; नउ - ला; ठउर - राहण्याची जागा, स्थान; ठाउ - स्थान, ठिकाण; जिउ - ज्याप्रमाणे; सुजै - ओसाड; काउ - कावळा; घटि - शरीरात, हृदयात; चानणा - ज्ञान, ज्ञानाचा प्रकाश; मिलै - मिळते; त्रै गुण - सत्त्व, रज, तम हे तीन गुण; बिखिआ - विषयविकार; गुबार - अंधार; अन - अन्य; कउ - कोणास; सेवदे - सेवा करतात; पडि - वाचून; वेदा - वेद; पचि मुए - ईर्ष्येने मरतो; विसारिआ - विसरला; बाइहु - विना, शिवाय; अचेतु - चेतनाहीन; बधी - बांधलेले; जमकालि - यमदूत, काळरूपी यम; उबरे - रक्षण होते; समालि - स्मरण करून.

भावार्थ : सत्यरूप परमेश्वराची सेवा करणाऱ्यास तो प्रभू परमात्मा आपल्या सत्यस्वरूपाचे ज्ञान देऊन त्याला कीर्तिमान करतो. त्यास मोठेपणा प्राप्त होतो. गुरुकृपेने तो प्रभू परमात्मा अशा भक्ताच्या अंतःकरणात वास करतो. प्रभू परमात्म्याच्या कृपाकटाक्षाने त्या भक्ताच्या अंतःकरणातील अहंभाव नष्ट होतो. सदा चंचल असलेले मन स्थिर होते. ॥१॥ हे बंधु गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनामाचे ध्यान कर. त्यामुळे मनात नामरूपी खजिना सदैव वास करतो व जीवास प्रभूच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. ॥१॥ रहाउ ॥ मनमुखी माणूस, स्वेच्छाचारी माणूस हा विषयविकारांनी अंध झालेला असतो. त्याच्या तनमनात सदैव तेच विकार भरून राहिलेले असतात. त्यामुळे त्यास कोठेही आधार मिळत नाही. कोणतेही स्थान प्राप्त होत नाही. एखाद्या ओसाड घरात कावळा कर्कश काव काव करत असतो तशी त्याची अवस्था होते. तो जन्म-मरणाच्या फेऱ्यात अडकून भिन्न भिन्न योनीत फिरत राहतो. गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे वागणाऱ्यासच प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते. गुरुच्या शब्दानेच हरिनामाची प्राप्ती होते. ॥२॥ ही सारी सृष्टी त्रिगुणात्मक आहे. त्यातील सारे जीव विषयविकारांच्या अंधकारात बुडून मोहमायेने धुंद झालेले असतात. लोभी विद्वान वेदपठण करून मुक्तीचा मार्ग प्राप्त करण्याचा प्रयत्न करतात. पण त्यांच्या मनातून विषय विकार, अहंभाव, द्वैतभाव जराही कमी झालेला नसतो. त्यातच ते बुडालेले असतात. त्यामुळे त्यांना इहलोकात वा परलोकात कोठेच स्थान प्राप्त होत नाही. ॥३॥ ह्या सृष्टीतील सारे लोक त्या प्रभू परमात्म्यास, त्या जगपालक पित्यास विसरून मोहमायेच्या पाशात अडकून पडले आहेत. गुरुच्या उपदेशाकडे दुर्लक्ष केल्यामुळे त्यांना सत्यरूप परमेश्वराचे ज्ञान होत नाही. त्यामुळे ते यमाच्या मायावी पाशात अडकून पडले आहेत. नानक सांगतात, ह्यातून सुटण्याचा एकमेव मार्ग म्हणजे सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे त्या सत्यरूप परमेश्वराचे सदैव स्मरण करणे. जो साधक, जो भक्त असे करतो तो ह्या भव-पाशातून उद्धरून जातो. ॥४॥१०॥४३॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

त्रै गुण माइआ मोहु है गुरुमुखि चउथा पदु पाइ ॥

करि किरपा मेलाइअनु हरिनामु वसिआ मनि आइ ॥

पोतै जिन कै पुंनु है तिन सतसंगति मोलाइ ॥१॥

खंड १ [८९]

भाईरे गुरमति साचि रहाउ ॥
 साचो साचु कमावणा साचै सबदि मिलाउ ॥१॥ रहाउ ॥
 जिनी नामु पछाणिआ तिन विटहु बलि जाउ ॥
 आपु छोडि चरणी लगा चला तिन कै भाइ ॥
 लाहा हरि हरि नामु मिलै सहजे नामि समाइ ॥२॥
 बिनु गुर महलु न पाईऐ नामु न परापति होइ ॥
 ऐसा सतगुरु लोडि लहु जिदू पाईऐ सचु सोइ ॥
 असुर संघारै सुखि वसै जो तिसु भावै सु होई ॥३॥
 जेहा सतगुरु करि जाणिआ तेहो जेहा सुख होई ॥
 एहु सहसा मूले नाही भाउ लाए जनु कोइ ॥
 नानक एक जोति दुइ मूरती सबदि मिलावा होइ ॥४॥११॥४४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०)

शब्दार्थ : चउथापद – चौथे पद, मुक्ती पद; तूर्यावस्था; पाइ – प्राप्त होते; मेलाइअनु – मिळते, प्राप्त होते; पोतै – गाठी; जिन – ज्याच्या; विटहु – जीव ओळखणे; आपु – अहंभाव; तिन कै भाइ – त्याच्या इच्छेप्रमाणे; लाहा – लाभ; सहजे – सहजावस्था; लोडि – शोधा; जिदू – ज्यामुळे; असुर – राक्षस, दैत्य; संघारै – संहार केला; जेहा – जसे, ज्याप्रमाणे; भाउ – भाव, प्रेम; लाए – लावतो.

भावार्थ : सारे लोक त्रिगुणात्मक मायेत लिप्त झालेले आहेत. पण गुरुमुखी जीवास, गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणाऱ्यास चौथी अवस्था, तूर्यावस्था प्राप्त होते. असा भक्त त्रिगुणांच्या पलीकडील, सर्व द्वंद्व पलीकडील, द्वैताच्या पलीकडील, शांत स्थिरमती अवस्था प्राप्त करतो. ज्याच्यावर परमेश्वराची कृपा होते, त्याच्या मनात प्रभू परमात्म्याचा वास होतो. ज्याच्या गाठी पुण्य आहे अशासच संतसंगत प्राप्त होते. ॥१॥ हे बंधू ! तू सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून त्या सत्यरूप परमेश्वरावर आपले चित्त स्थिर ठेव, सत्यरूप परमेश्वराच्या नामजपात निमग्न राहा. असे केल्यानेच त्या सत्यस्वरूप परमात्म्याची प्राप्ती होते व जीव शब्दब्रह्मात विलीन होतो. ॥१॥ रहाउ ॥ ज्या जीवाने अशा प्रकारे प्रभूनामाची प्राप्ती केली त्यांच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. हे जीवा ! तू अहंकार सोड, गुरूंना शरण जा. त्याच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे आचरण कर, असे केल्याने तुलासुद्धा हरिनामाची प्राप्ती होईल व तूही सहजावस्था प्राप्त करून प्रभूनामाशी एकरूप होशील. ॥२॥ सतगुरुशिवाय परमेश्वर प्राप्तीचा अन्य मार्ग नाही. सतगुरुशिवाय नामरहस्याचे ज्ञान प्राप्त होत नाही. असा सतगुरु शोधा की ज्यामुळे त्या प्रभू परमात्म्याचे यथायोग्य ज्ञान प्राप्त होईल. अशा गुरुच्या प्राप्तीने कामक्रोधादी विषय विकाररूपी असुरांचा नाश होईल. त्याच्याच उपदेशाने असे ज्ञान प्राप्त होईल की ह्या सृष्टीत घडणारी प्रत्येक घटना, प्रत्येक गोष्ट, त्या प्रभू परमेश्वराच्या इच्छेप्रमाणेच घडत असते. ॥३॥ ज्याने सतगुरु कृपेने हे जाणले, जेवढे जाणले, तेवढे सुख त्यास प्राप्त होते. ह्यात शंकेला बिलकुल स्थान नाही. पण अशा प्रेम भावात एखादाच जीव आपले मन एकाग्र करतो. नानक सांगतात, सतगुरु व परमेश्वर जरी दोन दिसत असले, तरी वस्तुतः ते दोघेही एकाच ज्योतीची दोन रूपे आहेत व त्याची प्राप्ती नामस्मरणाने होते. ॥४॥११॥४४॥

॥ सिरिरागु महिला ३ ॥

अंघ्रितु छोडि बिखिआ लोभाणे सेवा करहि विडाणी ॥
आपणा धरमु गावावहि बूझहि नाही अनदिनु दुखि विहाणी ॥
मनमुख अंध न चेतही डूबि मुए बिनु पाणी ॥१॥
मन रे सदा भजहु हरि सरणाई ॥
गुरुका सबदु अंतरि वसे ताहरि विसर न जाई ॥१॥रहाउ॥
इहु शरीरु माइआ का पुतला विचि हउमै दुसटी पाई ॥
आवणु जाणा जंमणु मरणा मनमुखि पति गवाई ॥
सतगुर सेवि सदा सुख पाइआ जोती जोति मिली ॥२॥
सतगुर की सेवा अति सुखली जो इछे सो फलु पाए ॥
जतु सतु तपु पवितु सरीरा हरि हरि मंनि वसाए ॥
सदा अनंदि रहै दिनु राती मिलि प्रीतम सुखु पाए ॥३॥
जो सतगुर की सरणागती हउ तिन कै बलि जाउ ॥
दरि सचै सची वडिआई सहजे सचि समाउ ॥
नानक नदरी पाईऐ गुरमुखि मेलि मिलाउ ॥४॥१२॥४५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१)

शब्दार्थ : छोडि - सोडून; बिखिआ - विष, विषयविकार; लोभाणे - लोभाने; विडाणी - दुसऱ्याची; आपणा - आपला; गावावहि - गमावून; बूझहि - समजणे, जाणणे; अनदिनु - प्रतिदिनी; दुखि विहाणी - दुःखात घालवतो; डूबि मुए - बुडून मरतात; बिनु पाणी - पाण्याशिवाय; इहु - हे; सरीरु - शरीर; विचिहउमै - अहंकारात; दुसटी - दुष्टता; सुखाली - सुखदायी; जो - जे; तपु - ध्यान, तपश्चर्या; पवितु - पवित्र; शरीरा - शरीर; मनि - मना; हउ - मी; तिन - त्याचेवर; दरि - दार; नदरी - कृपादृष्टी;

भावार्थ : स्वेच्छाचारी, वाट चुकलेली माणसे, प्रभू परमात्म्यापासून विमुख होतात. प्रभुनामरूपी अमृत प्राशन करायचे सोडून विषयविकारांच्या मोहाने नको त्याची सेवा करतात. आपल्या धर्मापासून च्युत होतात, स्वधर्म (प्रभू परमात्म्याची सेवा) न जाणल्याने सदैव आपले सारे आयुष्य दुःखात घालवतात. हा स्वेच्छाचारी जीव मोहमायेने अंधळा होऊन चेतनाशून्य जीवन जगत असतो. असे जगणे हे जगणे नव्हेच. हे तर पाण्याविना बुडून मरण्यासारखेच आहे. ॥१॥ हे मना! तू हरीला शरण जा. सदैव त्याच्या भजनात रंगून राहा. तुझ्या अंतरात तू गुरुच्या उपदेशास घट्ट धरून ठेव म्हणजे तुला हरीचे कधीही विस्मरण होणार नाही. ॥१॥रहाउ॥ हे शरीर हा मायेचा पुतळा आहे. त्यात अहंकार, दुष्टता सारे अवगुण ठासून भरलेले आहेत त्यामुळे हा स्वेच्छाचारी जीव आवागमनाच्या, जन्ममृत्यूच्या दुष्टचक्रात अडकून पडतो व प्रभुदरबारी आपली पत घालवून बसतो. जो सतगुरुच्या सेवेत रत झाला त्याला सुखाची प्राप्ती होते व त्याची आत्मज्योत परमात्म्याच्या ज्योतीत सामावून जाते. ॥२॥ सतगुरुची सेवा ही अत्यंत सुखदायी गोष्ट आहे. सतगुरुसेवेने सर्व इच्छा पूर्ण होतात व वांछित फल प्राप्त होते. सतगुरुसेवा हेच ईश्वर प्राप्तीसाठी करावयाचे जप, तप, सेवा, सारे काही आहे. सतगुरु सेवा करणाऱ्यास अन्य काही करण्याची गरज नाही. सतगुरु सेवेने मन पवित्र होते व मनात हरिनामाचा उदय होतो. सतगुरु सेवेने जीव सदैव आनंद प्राप्त करतो. तो प्रभू परमात्मा त्याच्या अंतरात वास करतो. ॥३॥ जो जीव सतगुरूला शरण गेला, अशा जीवावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. अशा जीवास सत्यरूपी प्रभू परमात्म्याच्या

दरबारात सन्मान प्राप्त होतो व अंती तो परमात्म्याच्या रूपाशी एकरूप होऊन जातो. नानक सांगतात, जो सतगुरूच्या निर्देशानुसार आचरण ठेवतो, तोच प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ॥४॥१२॥४५॥

॥ सिरिरागु महला ३ ॥

मनमुख करम कमावणे जिउ दोहागणि तनि सीगारु ॥
 सेजै कंतु न आवई नित नित होई खुआरु ॥
 पिर का महलु न पावई ना दीसै घरु बारु ॥१॥
 भाईरे इकमनि नामु धिआइ ॥
 संता संगति मिलि रहै जपि रामनामु सुखु पाइ ॥१॥रहाउ ॥
 गुरुमुखि सदा सोहागणी पिरु राखिआ उरधारि ॥
 मिठा बोलहि निवि चलहि सेजै रवै भतारु ॥
 सोभावंती सोहागणी जिन गुरु का हेतु अपारु ॥२॥
 पूरै भागि सतगुरु मिलै जा भागै का उदउ होइ ॥
 अंतरहु दुखु भ्रमु कटीऐ सुख परापति होई ॥
 गुरु कै भाणै जो चलै दुखु न पावै कोइ ॥३॥
 गुरु के भाणे विचि अंम्रितु है सहजे पावै कोइ ॥
 जिना परापति तिन पीआ हउमै विचहु खोइ ॥
 नानक गुरुमुखि नामु धिआईए सचि मिलावा होई ॥४॥१३॥४६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१)

शब्दार्थ : जिउ – ज्याप्रमाणे; देहागणि – परित्यक्ता; तनि – देहावर; सीगारु – श्रृंगार; सेज – शेज, शय्या; कंतु – पती; न आवई – येत नाही; नित – नित्य; पिर – प्रिय, आवडता प्रियकर; न पावई – प्राप्त होत नाही; ना दीसै – दिसत नाही; इकमनि – एकाग्र चित्ताने; धारिये – धारण करते, धरून ठेवते; निवि – नम्रपणे; चलहि – चालते; सेजै – शय्येवर; भतारु – भ्रतार, पती, नवरा; सोभावंती – शोभिवंत; हेतु – प्रेम, हित; अपारु – अपार; पूरै – पूर्ण; भागि – भाग्य; जा – जेव्हा; अंतरहु – अंतरातून, हृदयापासून; भ्रमु कटीऐ – भ्रम नष्ट होतो; परापति – प्राप्ती, भाणै – आज्ञेत; जिना – ज्यांना; तिना – त्यांना; विचहु – हृदयातून.

भावार्थ : स्वेच्छाचारी जीवाने जरी काही सतकर्म केले तरी त्यापासून त्याला काहीही फलप्राप्ती, ईश्वरप्राप्ती होत नाही, कारण ते सत्कर्म पवित्र शुद्ध मनाने केलेले नसते. जशी एखादी कुलटा स्त्री नानापरीचा श्रृंगार करून दुसऱ्याला मोहविण्याचा प्रयत्न करीत असते. तिचा पती तिच्या जवळ सुद्धा येत नाही. तिला सदैव अपमानित जिणेच जगावे लागते तसेच स्वेच्छाचारी माणसाने केलेल्या सत्कृत्याने ईश्वर फसत नाही व तो त्या माणसास जवळही करत नाही. ॥१॥ हे बंधू! चित्त एकाग्र करून तू परमात्म्याचे नामस्मरण कर. साधुसंतांच्या संगतीत राहून सदैव रामनामाचा जप कर, त्यानेच तुला सुख प्राप्त होईल. ॥१॥रहाउ ॥ गुरुमुखी जीव हा सौभाग्यवती स्त्रीप्रमाणे असतो अशी स्त्री आपल्या हृदयात आपल्या प्रभूपतीस सदैव धारण करते. तिच्या मधुर वचनाने व विनम्र आचरणाने प्रभू पती शय्येवर तिच्याशी रममाण होतो. ज्या जीव स्त्रीचे आपल्या प्रभूरूपी गुरुवर अपार प्रेम आहे अशी जीव स्त्री सौभाग्याने शोभायमान होते. ॥२॥ पूर्ण भाग्यानेच जीवाची

सतगुरूशी भेट होते. मग सतगुरू भक्ताच्या मनातील सर्व प्रकारचे भ्रम व दुःख दूर करून त्याला परम सुखाची प्राप्ती करून देतो. जर भक्त निरंतर गुरू आज्ञेप्रमाणे आचरण करत राहिल तर त्याला कदापिही दुःख भोगावे लागणार नाही. ॥३॥ गुरूचे वचन म्हणजे साक्षात आत्मानंदरूपी अमृत ! जो गुरूच्या आज्ञेनुसार सदैव आचरण ठेवतो त्यास ते अमृत, तो आत्मानंद सहज प्राप्त होतो. ज्याने भाग्यवशात् हे अमृत प्राशन केले, त्याचा अहंकार क्षणात गळून पडतो. नानक सांगतात, गुरूच्या मार्गदर्शनानुसार जो प्रभुनामाचे ध्यान करतो त्यास त्या परमसत्य परमेश्वराची प्राप्ती होते. ॥४॥१३॥४६

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

जा पिरु जाणै आपणा तनु मनु अगै धरेइ ॥
 सोहागणी करम कमावदीआ सेई करम करेइ ॥
 सहजे साचि मिलावडा साचु वडाई देइ ॥१॥
 भाई रे गुर बिनु भगति न होइ ॥
 बिनु गुर भगति न पाईऐ जे लोचै सभु कोइ ॥१॥रहाउ ॥
 लख चउरासीह फेरु पइआ कामणि दूजै भाइ ॥
 बिनु गुर नीद न आवई दुखी रैणि विहाइ ॥
 बिनु सबदै पिरु न पाईऐ बिरथा जनमु गवाइ ॥२॥
 हउ हउ करती जगु फिरी ना धनु संपै नालि ॥
 अंधी नामु न चेतई सभ बाधी जमकालि ॥
 सतगुरि मिलिए धनु पाइआ हरिनामा रिदै समालि ॥३॥
 नामि रते से निरमले गुर कै सहजि सुभाइ ॥
 मनु तनु राता रंग सिउ रसना रसन रसाइ ॥
 नानक रंगु न उतरै जो हरि धुरि छोडिआ लाइ ॥४॥१४॥४७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१)

शब्दार्थ : जा - जेव्हा; जाणै - जाणतो; अगै - पुढे, समक्ष; घरेइ - समर्पित करणे; मिलावडा - मिलन घडविणारा; जे - जर; लोचै - इच्छा करणे; सभु - सर्व; नीद - निद्रा; रैणि - रात्र; विहाइ - व्यतित होते; बिरथा - व्यर्थ; फेरु पाइआ - जन्ममरणाच्या फेऱ्यात सापडतो; कामणि - कांता, कामिनी, जीवात्मा; दूजै भाई - द्वैतभाव, दुजाभाव, मोहमाया; विहाइ - घालवली; बिरथा - व्यर्थ, गवाइ - घालवली; हउ - मी; जगु - जग, संसार; फिरी - फिरली; संपै - संपत्ती; नालि - बरोबर; न चेतई - स्मरण केले नाही; सभ - सर्व सृष्टी; बाधी - बांधलेली; समालि - स्मरण कर, सांभाळून ठेव; से - ते; निरमले - निर्मल, पवित्र; रंग - प्रेम; सहजि सुभाई - शांत स्वभाव, (अडोल) विकारांपासून दूर; राता - रत, अनुरक्त; सिउ - बरोबर; रसना रसन रसाइ - जिव्हा नामरसात लीन झाली; रंगु न उतरै - रंग फिक्का होत नाही, विटत नाही.

भावार्थ : जेव्हा भक्त प्रभू परमात्म्याला आपला स्वामी मानतो, तेव्हा साहजिकच तो आपले तन, मन, आपले सर्वस्व ज्या प्रमाणे पत्नी आपल्या पतीचे चरणी अर्पण करते, त्याप्रमाणेच प्रभूस समर्पित करतो. एवढेच नव्हे तर आपल्या पतीचे प्रेम प्राप्त करण्यासाठी पत्नी जे जे करते त्या प्रमाणेच भक्तही प्रभूचे प्रेम प्राप्त करण्यासाठी सर्व कर्मे करतो. जीवाचा

आटापिटा करतो. अंती अशा भक्ताचे प्रभू परमात्म्याशी मिलन होते व त्यामुळेच भक्तास श्रेष्ठत्व प्राप्त होते. ॥१॥ हे बंधू! अशी दृढ भक्ती कशी करावी हे गुरुशिवाय अन्य कोणीही शिकवू शकत नाही. सर्वच जण प्रभुभक्तीची कामना मनात बाळगतात. पण सतगुरूला शरण गेल्याशिवाय कोणासही हा भक्तीचा मार्ग सापडत नाही. गुरुशिवाय भक्ती अशक्य आहे. ॥१॥रहाउ ॥ स्वच्छंदी जीव मनात द्वैतभाव बाळगल्याने चौऱ्याऐंशी लक्ष योनींत, जन्म-मरणाच्या चक्रात गुंतून पडतो. गुरूच्या मार्गदर्शनाशिवाय सुखाची झोप लागत नाही. संपूर्ण जीवनरूपी रात्र दुःखाने तळमळत काढावी लागते. गुरूच्या उपदेशाशिवाय प्रियकराची, त्या प्रभू परमात्म्याची, प्राप्ती होत नाही व हा मानवजन्म व्यर्थ वाया जातो. ॥२॥ जीव 'माझे, माझे, मी, मी' अशा अहंकारात सर्व जगभर फिरत राहतो, माया गोळा करत राहतो. पण ही माया, ही धनसंपदा अंती बरोबर येत नाही. असा जीव मोहमायेने अंध झाल्याने प्रभुनामाची त्यास आठवणही होत नाही व तो यमाच्या पाशात बांधला जातो. ज्या जीवास सतगुरूची प्राप्ती झाली त्यास प्रभुनामरूपी धन प्राप्त होते व तो हरिनामास आपल्या हृदयात धारण करतो. ॥३॥ जो जीव अगदी एकाग्र चित्ताने गुरूपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, त्याचे अंतःकरण शुद्ध निर्मळ होते, पवित्र होते. त्याचे तन-मन प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जाते. त्याची रसना-जिह्वा-नामरसात निमग्न होते. नानक सांगतात, ज्यास प्रभूपरमात्म्याने स्वतः आपल्या रंगात रंगवले आहे त्याचा प्रभुनामाचा रंग कधीही फिका होत नाही, विटत नाही. प्रभुनामाचा रंग सदैव गडद व पक्का राहतो. ॥४॥१४॥४७॥

॥ सिरिरागु महला ३ ॥

गुरमुखि क्रिपा करे भगति कीजै बिनु गुर भगति न होई ॥
 आपै आपु मिलाए बूझै ता निरमलु होवै सोई ॥
 हरि जीउ साचा साची बाणी सबदि मिलावा होई ॥१॥
 भाईरे भगतिहीणु काहे जगि आइआ ॥
 पूरे गुर की सेव न कीनी बिरथा जनमु गवाइआ ॥१॥रहाउ ॥
 आपे जगजीवनु सुखदाता आपे बखसि मिलाए ॥
 जीअ अंत ए किआ वेचारे किआ को आखि सुणाए ॥
 गुरमुखि आपे देइ वडाई आपे सेव कराए ॥२॥
 देखि कुटंबु मोहि लोभाणा चलदिआ नालि न जाई ॥
 सतगुरु सेवि गुणनिधानु पाइआ तिस दी कीम न पाई ॥
 हरिप्रभु सखा मीतु प्रभु मेरा अंते होइ सखाई ॥३॥
 आपणै मनि चिति कहै कहाए बिनु गुर आपु न जाई ॥
 हरि जीउ दाता भगतिवछलु है करि किरपा मंनि वसाई ॥
 नानक सोभा सुरति देइ प्रभु आपे गुरमुखि दे वडिआई ॥४॥१५॥४८॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२)

शब्दार्थ : गुरमुखि – सतगुरू; आपै आपु मिलाए – आपोआप मीलन घडवितो; बुझै – समजणे; ता – तेव्हा; होवै – होते; सोई – तो; सबदि – गुरूचा उपदेश; मिलावा – मीलन; भगतिहीणु – भक्तिहीन; पूरे

गुर – पूर्ण गुरु; बिरथा – व्यर्थ; गवाइआ – घालवला; किआ को आखि सुणाए – कोण काय सांगणार व कोण काय ऐकणार; आपे सेव कराए – स्वतः स्मरण करण्यास लावतो; लोभाणा – मोहित होणे; चलदिआ – जगातून निघून जाता; तिस दी कीम न पाई – त्याची किंमत करता येत नाही; सखाई – सहाय्यक; आपु – अहंकार; भगतिवछलु – भक्तवत्सल; सोभा – मोठेपणा; सुरति – समज, जाण.

भावार्थ : सतगुरु कृपेनेच भक्ती शक्य होते. गुरुशिवाय भक्ती शक्यच नाही. जेव्हा सतगुरु शिष्यावर कृपा करतो तेव्हा गुरु व शिष्य यांचे मनोमिलन होते. गुरुकडून शिष्यास ज्ञान प्राप्त होते. त्यामुळे शिष्याच्या मनातील वासनारूपी मळ धुतला जाऊन शिष्याचे अंतःकरण निर्मल होते. तो प्रभू परमात्मा सत्यस्वरूप आहे. त्याची वाणीही सत्य आहे. त्याच्या श्रवणाने, मनन, चिंतनाने जीव परमात्म्यास प्राप्त करून घेतो. प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ॥१॥ हे बंधू! ह्या जगात प्रभू परमात्म्याच्या भक्तीशिवाय जीवन अर्थहीन आहे. सतगुरुच्या सेवेशिवाय जीवन निरर्थक आहे. ॥१॥ रहाउ ॥ तो प्रभू परमात्मा सकल जगाचे जीवन आहे. तो सर्व जीवांचा प्राणेश्वर आहे. तो सर्व सुखांचा दाता आहे. तो प्रभू परमात्मा स्वतः ज्याच्यावर कृपा करतो त्यास तो स्वतःत समाविष्ट करून घेतो. ह्या जगातले हे सारे जीव त्याच्या सत्तेपुढे पामर आहेत. त्या प्रभू परमात्म्याच्या अफाट शक्तीचे ते बिचारे काय वर्णन करू शकणार ? जो जीव गुरुच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे आचरण करतो, त्यास प्रभू परमात्मा स्वतः मोठेपण देतो व त्याच्याकडून प्रभु नामस्मरण करून घेतो. ॥२॥ स्वेच्छाचारी जीव जगात आल्यावर परमेश्वरास विसरतो आणि कुटुंबाच्या मोहात पडतो. जगातील मायेच्या जाळ्यात गुंतून पडतो पण अंती त्यांपैकी कोणीही, काहीही बरोबर येत नाही. ज्याने सतगुरु सेवेतून त्या गुणनिधी प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त केले, तो प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो व आपल्या जीवनाचे सार्थक करतो. अशा जीवाचे मूल्य कोणीही करू शकत नाही. तो प्रभू परमात्मा हाच खरा मित्र, तोच जीवाचा सखा, अंतकाळीही तोच जीवाचा आधार होतो. तोच जीवास भवसागरातून उद्धरून नेतो. ॥३॥ आपल्या मनाच्या सांगण्याप्रमाणे वागून, मनन, चिंतन करून किंवा कोणाच्या काही सांगण्यावरून व्यक्तीच्या मनातील अहंकार नष्ट होत नाही. सतगुरुशिवाय अन्य कोणत्याही मार्गाने मानवी मनातील अहंकार नष्ट होत नाही. तो प्रभू परमात्मा सर्व जीवांचा दाता आहे. तो भक्तवत्सल आहे. ज्याच्यावर तो कृपा करतो त्याच्या मनात प्रभू परमात्मा स्वयं वास करतो. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा गुरुमुख जीवाला ज्ञानाचा प्रकाश देऊन त्यास शोभायमान करतो. प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने अशा व्यक्तीस इहपर लोकात श्रेष्ठत्व प्राप्त होते. ॥४॥ १५ ॥ ४८ ॥

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

धनु जननी जिनि जाइआ धंनु पिता परधानु ॥
सतगुरु सेवि सुखु पाइआ विचहु गइआ गुमानु ॥
दरि सेवनि संत जन खड़े पाइनि गुणी निधानु ॥१॥
मेरे मन गुरमुखि धिआइ हरि सोइ ॥
गुर का सबदु मनि वसै मनु तनु निरमलु होइ ॥१॥ रहाउ ॥
करि किरपा घरि आइआ आपे मिलिआ आइ ॥
गुर सबदी सालाहीऐ रंगे सहजि सुभाइ ॥
सचै सचि समाइआ मिलि रहै न विछुडि जाइ ॥२॥
जो किछु करणा सु करि रहिआ अवरु न करणा जाइ ॥

खंड १ [१५]

चिरी विछुंने मेलिअनु सतगुर पंनै पाइ ॥

आपे कार कराइसी अवरु न करणा जाइ ॥३॥

मनु तनु रता रंग सिउ हउमै तजि विकार ॥

अहिनिमि हिरदै रवि रहै निरभउ नामु निरंकार ॥

नानक आपि मिलाइअनु पूरै सबदि अपार ॥४॥१६॥४९॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३२)

शब्दार्थ : धनु – धन्य; जननी – माता; जिनि जाइआ – जिने जन्म दिला; परधानु – श्रेष्ठ, उत्तम; विचहु – हृदयापासून; गुमानु – अभिमान; दरि – दारात; खडे पाइनि – उभे राहतात; गुणी निधानु – गुणनिधान; सोइ – तो; सलाहिऐ – स्तुती करावी; न विछुडि जाइ – सोडून जात नाही; चिरी – चिरकाल, अनंत काल; विछुंने – विभक्त झालेले; पंनै पाइ – अधिकारात, पदरी; कराइसी – करून घेतो,

भावार्थ : ज्या प्रभूभक्ताने सतगुरूची सेवा करून आपल्या अंतःकरणातील अहंकार नष्ट करून परमसुखाची प्राप्ती केली आहे त्याची माता व त्याचा पिता त्याला जन्म देऊन धन्य धन्य झाले. अशा ह्या हरिसेवकाचे द्वारी अनेक जिज्ञासू येऊन आपली मनोकामना पूर्ण करतात व प्रभुकृपेस पात्र होतात. ॥१॥ हे मना! गुरूची कृपा प्राप्त करून तू हरीचे ध्यान कर. गुरूचा उपदेश मनात धारण केल्यानेच तन, मन निर्मल होते. ॥१॥ रहाउ ॥ प्रभू परमात्म्याच्या कृपेनेच चंचल मन स्थिर होते. प्रभुनाम मनात स्थिर होते व अखेर मन प्रभूशी एकरूप होते. गुरूच्या उपदेशानेच प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते. असा भक्त मग प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातो व सहजावस्था प्राप्त करतो. असा हा विकाररहित, प्रभुनामाशी तद्रूप झालेला भक्त सत्यरूप बनून त्या सत्यस्वरूप परमेश्वराशी एकरूप होऊन जातो. मग तो त्या प्रभू परमात्म्यापासून कधीच विभक्त होत नाही. ॥२॥ जे त्या प्रभू परमात्म्यास आवडते त्याला योग्य वाटते तेच तो घडवतो. त्याच्याशिवाय अन्य कोणीही काहीही करू शकत नाही. जे जीव अनंत काळापासून प्रभू परमात्म्यापासून दूर गेले आहेत, असे जीवही सतगुरूच्या कृपेने प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करू शकतात. परमेश्वरास जे घडावे असे वाटते ते तो जीवांकडून करून घेतो. कोणताही जीव स्वतःच्या इच्छेने अन्य काहीही करू शकत नाही. ॥३॥ जो जीव प्रभू परमात्म्यास शरण गेला त्याचे तन-मन परमात्म्याच्या रंगात रंगून जाते. त्याच्या मनातील अहंकारादी सर्व विकार नष्ट होतात. रात्रंदिवस त्याच्या हृदयात त्या मायातीत निर्गुण निराकार परब्रह्माचा वास असतो. नानक सांगतात, की अशा जीवांना, त्या प्रभू परमात्म्याने प्रभुनामाने स्वतःशी एकरूप करून टाकलेले असते. ॥४॥१६॥४९॥

॥ सिरिरागु महला ३ ॥

गोविंदु गुणी निधानु है अंतु न पाइआ जाइ ॥

कथनी बदनी न पाईऐ हउमै विचहु जाइ ॥

सतगुरि मिलिऐ सद भै रचै आपि वसै मनि आइ ॥१॥

भाई रे गुरमुखि बूझै कोइ ॥

बिनु बूझे करम कमावणे जनमु पदारथु खोइ ॥१॥ रहाउ ॥

जिनी चाखिआ तिनी सादु पाइआ बिनु चाखे भरमि भुलाइ ॥

अंम्रितु साचा नामु है कहणा कछू न जाइ ॥

पीवत हू परवाणु भइआ पूरै सबदि समाइ ॥२॥

आपे देइ त पाईऐ होरु करणा किछू न जाइ ॥

देवणवाले कै हथि दाति है गुरू दुआरै पाइ ॥

जेहा कीतोनु तेहा होआ जेहे करम कमाइ ॥३॥

जतु सतु संजमु नामु है विणु नावै निरमलु न होइ ॥

पूरै भागि नामु मनि वसै सबदि मिलावा होइ ॥

नानक सहजे ही रंगि वरतदा हरिगुण पावै सोइ ॥४॥१७॥५०॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३२)

शब्दार्थ : हउमै – अहंकार; विचहु – मधून; कथनी वदनी – तोंडाने सांगून; भै – भय, रचै – निर्माण होते; बुझै – समजतो; चाखिआ – चव घेतली; जिनी – ज्याने; तिनी – त्याने; सादु – स्वाद; भरमि – भ्रमाने; भुलाइ – विसरले; पीवत – पितो; परवाणु भइआ – मान्य केले, मान्य झाले; समाइ – एक रूप झाला; होरु – अन्य; देवणवाले – देणारा, हथि – हातात; दाति – दान; कितोनु – केले, जेहा – जसे; तेहा – तसे; होआ – झाले; रंगि वरतदा – प्रेमसाधनेत रंगून जातो.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा, तो गोविंद, गुणांचा सागर आहे. त्याच्या गुणांचा अंत कोणासही लागला नाही. तो अपार आहे. बोलून, सांगून, ऐकून, प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. मनातील अहंकार, अहंभाव पूर्णपणे नष्ट झाल्याखेरीज प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती अशक्य आहे. सतगुरूच्या प्राप्तीने भक्ताच्या मनात प्रभू परमात्म्याविषयी प्रेम व आदरयुक्त भीती निर्माण होते व तो प्रभुचरणी लीन होतो. अशा जीवाच्या अंतरात प्रभू परमात्म्याचा वास होतो. ॥१॥ हे बंधू ! एखादा विरळाच गुरुमार्गी होऊन प्रभू परमात्म्यास जाणतो. प्रभू परमात्म्यास जाणल्याशिवाय ह्या जगातील तुमचे सर्व व्यवहार, तुमची सर्व कर्मे व्यर्थ होत. सारा जन्म वाया घालवण्यासारखे आहे. ॥१॥ रहाउ ॥ ज्याने प्रभुनामरूपी अमृत चाखले आहे. त्यासच त्याची चव, त्याचे मर्म, प्रभुभक्तीचे ज्ञान होते. ज्याने कधी नामामृत चाखलेच नाही, त्याला त्याची महती कशी कळणार? तो सदैव मोहमायेच्या भ्रमात भ्रमिष्टासारखा फिरतच राहतो. सत्यनाम हे अमृत आहे. प्रभूच्या नामामृताचे महत्त्व, त्याचे सत्यस्वरूप शब्दात सांगणे अशक्य आहे. ज्याने त्याची चव घेतली त्यालाच ते कळते. मग असा जीव सदासर्वदा प्रभुनामात रंगून जातो व शब्दब्रह्मात लीन होऊन जातो. ॥२॥ पण हे दान स्वयं प्रभू परमात्म्याने दिले तरच जीवास ते प्राप्त होते. अन्य कोणी काहीही करू शकत नाही, हे देणे केवळ त्या दात्या प्रभू परमेश्वराचे हाती आहे आणि ते सतगुरु द्वाराच प्राप्त होते. हे जीवा, तू पूर्वजन्मी जे कर्म केलेस त्याचे फळस्वरूप तुला हा जन्म प्राप्त झाला आहे. तू ह्या जन्मी जसे कर्म करशील त्याची फळे निश्चितच तुला पुढील जन्मी भोगावयास मिळतील. ॥३॥ जप, तप, संयम सारे सारे काही प्रभुनामातच साठवलेले आहे. प्रभुनामाशिवाय मन निर्मळ, पवित्र होऊच शकत नाही. पूर्ण भाग्यशाली जीवाच्या मनातच प्रभुनामाचा उदय होतो. तो शब्दब्रह्मात पूर्णपणे एकरूप होऊन जातो. नानक सांगतात, जो जीव अशाप्रकारे प्रभुनाम प्राप्त करतो, तो स्वाभाविकपणे प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून जातो व तो परमेश्वररूपात विलीन होतो. ॥४॥१७॥५०॥

**

॥ सिरीरागु महला ३ ॥

कांइआ साधै उरध तपु करै विचहु हउमै न जाइ ॥
अधिआतम करम जे करे नामु न कबही पाइ ॥
गुर कै सबदि जीवतु मरै हरिनामु वसै मनि आइ ॥१ ॥
सुणि मन मेरे भजु सतगुर सरणा ॥
गुरपरसादी छुटीए बिखु भवजलु सबदि गुर तरणा ॥१ ॥ रहाउ ॥
त्रै गुण सभा धातु है दुजा भाउ विकारु ॥
पंडितु पडै बंधन मोह बाधा नह बूझै बिखिआ पिआरि ॥
सतगुरि मिलिऐ त्रिकुटी छूटै चउथै पदि मुकति दुआरु ॥२ ॥
गुर ते मारगु पाईए चूकै मोहु गुबारु ॥
सबदि मरै ता उधरै पाए मोखदुआरु ॥
गुरपरसादी मिलि रहै सचु नामु करतारु ॥३ ॥
इहु मनूआ अति सबल है छडे न कितै उपाइ ॥
दूजै भाइ दुखु लाइदा बहुती देइ सजाइ ॥
नानक नामि लगे से उबरे हउमै सबदि गवाइ ॥४ ॥१८ ॥५१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३३)

शब्दार्थ : कांइआ - शरीर, काया; साधै - साधना; उरध तपु - शीर्षासनात तप करणे; विचहु - मधून, हृदयातून, मनातून; हउमै - अहंकार; अधिआतम - अध्यात्म; जे - जरी; नामु - हरिनाम; सुणि - ऐक; भजु - लवकर जा, पळत जा; छुटीए - विकार नष्ट होणे; बिखु - विष; भवजलु - भवसागर; धातु - मोहमायेत धावणे; पडै - वाचतात; बंधन मोह बाधा - मोहाच्या बंधनाने बांधलेला; नह बूझै - जाणत नाही; बिखिआ पिआरी - विषय विकारांवर प्रेम; ते - पासून, चुकै - चुकते; गुबारु - अधिकार, मायेची ओढ; ता - तेव्हा; मरै - अहंभाव नष्ट झाला; उधरे - उद्धार होतो; करतारु - कर्ता परमेश्वर; इहु - हे, मनुआ - मन; छडे - सोडणे; कितै - भरपूर, कोणत्याही प्रकारे; लाइदा - लावतो; सजाइ - दंड; से - ते.

भावार्थ : अनेक लोक प्रभू परमात्म्याच्या प्राप्तीसाठी अनेक प्रकारचे शारीरिक क्लेश असलेल्या साधना करतात. खाली डोके, वर पाय अशा स्थितीत राहून ईश्वर चिंतन करतात. पण त्यांच्या मनातील अहंकार तिळमात्रही कमी होत नाही. काही लोक अनेक आध्यात्मिक क्रियाकर्म, व्रतवैकल्ये करतात पण त्यांनाही प्रभुनामाची प्राप्ती होत नाही. जो सतगुरूच्या उपदेशाने, मार्गदर्शनाने जिवंतपणी विषय विकारांना मारून जीवन जगतो त्याच्या मनात प्रभुनामाचा वास होतो. ॥१ ॥ हे मना! मी सांगतो ते ऐक. सतगुरूला शरण जा आणि हरीची भक्ती कर. सतगुरूच्या कृपाप्रसादाने तू विषय विकारारूपी, भवसागरातून तरून जाशील. ॥१॥ रहाउ ॥ हा सारा त्रिगुणात्मक संसार हे मायेचेच रूप आहे, त्यामुळे तो नश्वर आहे. ह्यातून द्वैत भावच निर्माण होत असतो. मोठे मोठे विद्वान पंडितही मोहमायेच्या बंधनाने बांधलेले असतात. त्यामुळे त्यांना विषय विकार प्रिय असतात. सतगुरुप्राप्तीने ह्या त्रिगुणात्मक संसाराच्या महाभयंकर मोहजाळातून सुटका होते व साधक चतुर्थावस्था-तूर्यावस्था प्राप्त करून मोक्षाच्या दारापर्यंत जाऊन पोहोचतो. ॥२ ॥ सतगुरूच्या उपदेशाने, सतगुरुकृपेने ईश्वरप्राप्तीचा मार्ग सापडतो व साधक मोहमायेतून मुक्त होतो. शब्द ब्रह्मात लीन झालेल्या जीवाचा उद्धार होतो व साधक मोक्षाच्या दारापर्यंत जाऊन पोहोचतो. गुरूच्या कृपेनेच सत्यस्वरूप कर्त्या करवित्या प्रभू